

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

К.А. КОЗМУЛЯК

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник

Чернівці

Чернівецький національний університет

2022

УДК 349.4+349.6](075.8)
К592

Друкується за ухвалою Вченої ради

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Протокол № 3 від 28 лютого 2022 року)

Рецензенти:

Балуєк Галина Іванівна – докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондентка Національної академії правових наук України, заслужена юристка України, професорка кафедри екологічного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Прохоренко Катерина Андріївна – кандидатка юридичних наук, Начальник відділу розгляду звернень та надання публічної інформації у сфері державної реєстрації Управління обліку та контролю за діяльністю у сфері державної реєстрації Департаменту державної реєстрації Міністерства юстиції України.

КОЗМУЛЯК К.А

К592 Екологічне та земельне право. Навч.-метод. пос. Чернівці:
Чернівецьк. нац. ун-т, 2022. 125 с.
ISBN

Видання розроблене відповідно до робочої програми навчального курсу дисципліни «Екологічне та земельне право» для спеціальності 081 «Право» з метою змістовного вивчення курсу «Екологічне та земельне право». Посібник містить по кожній темі курсу план лекційного заняття, контрольні завдання та запитання для самоперевірки, практичні завдання, методичні вказівки до вивчення курсу, перелік рекомендованої літератури. Призначений для проведення практичних занять з дисципліни «Екологічне та земельне право».

ISBN

УДК 349.4+349.6](075.8)
© Чернівецький нац. ун-т, 2022
© Козмуляк К.А.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПРОГРАМА КУРСУ	7
ПЛАНІ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	27
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ, ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ	34
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ	84
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	121

ПЕРЕДМОВА

Одна з найбільш актуальних проблем сучасності, як для України, так і для всього світу, – охорона навколишнього природного середовища. З середини двадцятого століття екологічна криза набула глобального характеру й породила небезпеку руйнування систем життєзабезпечення людини і природи. Нашою державою визнано необхідність ужиття невідкладних заходів, спрямованих на підвищення пріоритетності збереження довкілля та його компонентів. Серед основних цілей державної екологічної політики визначено формування у суспільстві екологічних цінностей і засад сталого виробництва та споживання. Для досягнення цієї мети визнано за необхідне впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності для формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості. Одним із важливих напрямів розвитку екологічної освіти в Україні є вдосконалення її правових основ. Як зазначає проф. Г.І. Балюк¹, без активної громадянської екологічної позиції, еколого-правової культури й еколого-правової свідомості фахівців-юристів неможливо розв'язувати екологічні проблеми юридичними засобами. Високопрофесійні правники сьогодні повинні володіти універсальними ґрунтовними знаннями у сферах екологічних відносин і сталого розвитку.

Окрім проблем екологічного характеру, в Україні існує й гостра проблема належного врегулювання використання й охорони земель. Земельні правовідносини перебувають у стані постійної трансформації, так само, як законодавство та практика його застосування. Зважаючи на високий суспільний інтерес до питань правового регулювання земельних відносин, у системі підготовки сучасного правника посилюється роль земельного

---

¹ Балюк Г.І. Правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку: проблеми законодавчого регулювання, створення екологічної столиці світу та удосконалення екологічної освіти в Україні. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 92. С. 12–13.

права як навчальної дисципліни, що має на меті забезпечити формування у студентів усебічного та глибокого розуміння особливостей і тенденцій розвитку законодавства, а також правозастосовної практики у цій сфері.

Зважаючи на викладене, на юридичному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича особлива увага приділена вивченню комплексної дисципліни «Екологічне та земельне право». Виходячи з того, що всі природні ресурси знаходяться у нерозривному зв'язку між собою, а також на те, що земля є базою для розміщення інших природних об'єктів, об'єднання екологічного та земельного права в одну дисципліну сприяє комплексному вивченню особливостей використання та охорони навколишнього природного середовища, а також забезпечення екологічної безпеки.

Навчально-методичний посібник «Екологічне та земельне право» спрямований на сприяння студентам в опануванні природи екологічного та земельного права; оволодінні знаннями щодо предмета і джерел екологічного права, забезпечення захисту екологічних прав людини, різних аспектів управління у природоохоронній сфері, правового режиму охорони та використання природних ресурсів і комплексів; ознайомленні з особливостями правового режиму окремих категорій земель, правовими засадами встановлення земельних сервітутів, правил добросусідства, обмежень та обтяжень прав на землю, з особливостями цивільно-правових договорів щодо земельних ділянок і продажу останніх на конкурентних засадах; а також на формування у студента вміння орієнтуватися в системі еколого-правових і земельно-правових норм та грамотно застосовувати їх при вирішенні конкретних ситуацій.

Видання призначене для використання на практичних заняттях студентами спеціальності «Право», а також при самостійному вивченні відповідних галузей права. Вивчення матеріалу з дисципліни дозволить не лише опанувати теоретичні основи знань, але і набути практичних навичок використання у своїй діяльності норм екологічного та земельного права, здійснення відповідних узагальнень, обґрунтування висновків і формулювання практичних пропозицій, навчитись

використовувати їх у життєвих ситуаціях, які вимагають прийняття юридично грамотних рішень, кваліфіковано здійснювати правозастосування у сфері еколого-правових і земельно-правових відносин.

ПРОГРАМА КУРСУ

Мета навчальної дисципліни: досягнення всебічного та глибокого розуміння студентами природи та суті екологічних і земельних правовідносин та категорій, опанування базових інститутів екологічного та земельного права і законодавства, формування у студентів навичок застосування отриманих знань у практичній діяльності, формування належного якісного рівня правосвідомості та правової культури.

Основними завданнями вивчення студентами дисципліни «Екологічне та земельне право» є:

- засвоєння основних теоретичних положень науки екологічного права України та земельного права України, основних етапів їх становлення та розвитку;

- оволодіння сучасною еколого-правовою та земельно-правовою термінологією;

- оволодіння знаннями з предмета та джерел екологічного права, забезпечення захисту екологічних прав людини, різних аспектів управління у природоохоронній сфері, правового режиму охорони та використання природних ресурсів та комплексів (землі, надра, води, атмосферне повітря, тваринний та рослинний світ, природно-заповідний фонд та інші особливо охоронювані території тощо);

- ознайомлення з основними засадами міжнародного права охорони навколишнього природного середовища;

- оволодіння знаннями про особливості правового режиму окремих категорій земель, про правові засади встановлення земельних сервітутів, правила добросусідства, обмеження та обтяження прав на землю; про особливості цивільно-правових договорів щодо земельних ділянок та їх продажу на конкурентних засадах;

- формування вміння орієнтуватися в системі еколого-правових і земельно-правових норм і грамотно застосовувати їх при вирішенні конкретних ситуацій;

- формування навичок складання документів, що передбачають використання еколого-правових і земельно-

правових знань;

- підготовка до практичної діяльності висококваліфікованих спеціалістів.

Пререквізити. Для ефективного засвоєння курсу студенти повинні мати знання з навчальних дисциплін: «Теорія права», «Права людини», «Конституційне право», «Адміністративне право».

Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- базові характеристики поняття, предмета і системи екологічного та земельного права; поняття, зміст екологічних і земельних прав, гарантії їх реалізації та способи захисту;
- основні засади сталого розвитку як одного з основних принципів природокористування;
- основні характеристики права власності на природні ресурси в Україні; особливості реалізації права природокористування в Україні; особливості набуття та реалізації права власності та права користування земельними ресурсами; особливості припинення прав на землю;
- правові засади управління (адміністрування) у галузі охорони довкілля та забезпечення раціонального природокористування, в тому числі у сфері земельних відносин;
- елементи економіко-правового механізму забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні;
- специфіку застосування заходів юридичної відповідальності за порушення норм екологічного та земельного права;
- правові засади регулювання охорони та використання земель, надр, вод, об'єктів рослинного і тваринного світу; особливості правового забезпечення охорони атмосферного повітря;
- правові основи формування, функціонування та збереження екологічної мережі України;
- правове регулювання адміністративно-територіального поділу території України та планування використання і охорони земель;
- правове регулювання здійснення землеустрою та ведення державного земельного кадастру та контролю за використанням і охороною земель;

уміти:

- застосовувати норми екологічного та земельного права у конкретних життєвих ситуаціях;
- давати усні і письмові обґрунтування з питань екологічного та земельного права;
- визначати особливості правового регулювання конкретних земельних або екологічних правовідносин;
- виявляти ознаки порушень вимог екологічного та земельного законодавства; тлумачити і застосовувати норми екологічного права;
- реалізовувати власні права та виконувати обов'язки в межах екологічних і земельних правовідносин;
- формулювати усні і письмові обґрунтовані правові позиції та надавати консультації з питань аграрних правовідносин;
- системно та критично аналізувати правові явища, тлумачити і застосовувати норми матеріального та процесуального права;
- виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати належні способи та процедури їх вирішення;
- орієнтуватися в системі еколого-правових та земельно-правових норм та застосовувати їх при вирішенні конкретних ситуацій.

Компетентності за результатами вивчення курсу

Загальні компетентності. Навчальна дисципліна повинна сприяти формуванню у студентів таких навичок:

- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- прагнення до збереження навколишнього середовища.

Фахові компетентності. Навчальна дисципліна повинна сприяти формуванню та розвитку таких компетентностей:

- знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права;
- здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції;
- здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності;
- знання основ медіації, переговорів та арбітражу, інших альтернативних засобів вирішення конфліктів та здатність застосовувати їх.

Програмні результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен навчитися:

- формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;
- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів;
- застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

Опис навчальної дисципліни «Екологічне та земельне право»
Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин					Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	2	III	4	120	30	30	-	60	-	екзамен
Заочна	2	III	4	120	6	6	-	108	-	екзамен

Структура змісту навчальної дисципліни «Екологічне та земельне право»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Загальна теорія екологічного та земельного права												
НЕ 1.1. Екологічне та земельне право як галузі права. Джерела екологічного та земельного права.	5	1	1	н/п	н/п	3	7	0	0	н/п	н/п	7
НЕ 1.2. Екологічні права та обов'язки особи.	9	2	2	н/п	н/п	5	9	1	0	н/п	н/п	8
НЕ 1.3. Право власності на природні ресурси.	13	4	3	н/п	н/п	6	9	1	1	н/п	н/п	8
НЕ 1.4. Право природокористування.	13	3	4	н/п	н/п	6	9	1	1	н/п	н/п	8
НЕ 1.5. Правові засади управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних	8	2	2	н/п	н/п	4	9	0	1	н/п	н/п	8

ресурсів.												
НЕ 1.6. Економіко- правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористуван- ня в Україні	8	2	2	н/п	н/п	4	9	0	0	н/п	н/п	8
НЕ 1.7. Юридична відповідальність за порушення екологічного та земельного законодавства в Україні.	4	1	1	н/п	н/п	2	7	0	0	н/п	н/п	7
Разом за змістовим модулем 1	60	15	15	н/п	н/п	30	59	3	3	н/п	н/п	54
Змістовий модуль 2. Правове регулювання охорони та використання природних ресурсів та здійснення окремих видів діяльності												
НЕ. 2.1. Правове регулювання охорони та використання надр і вод в Україні	8	2	2	н/п	н/п	4	9	0	1	н/п	н/п	7
НЕ 2.2. Правове регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні.	8	2	2	н/п	н/п	4	9	0	1	н/п	н/п	8

НЕ 2.3. Правове регулювання охорони атмосферного повітря в Україні	6	1	2	н/п	н/п	3	8	0	0	н/п	н/п	8
НЕ 2.4. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення	9	2	2	н/п	н/п	5	9	1	1	н/п	н/п	8
НЕ 2.5. Правовий режим земель житлової та громадської забудови; земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	11	3	3	н/п	н/п	5	9	1	0	н/п	н/п	8
НЕ 2.6. Правовий режим земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.	11	3	3	н/п	н/п	5	9	1	0	н/п	н/п	8

НЕ 2.7. Правові засади забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах діяльності суспільства	7	2	1	н/п	н/п	4	8	0	0	н/п	н/п	7
Разом за змістовим модулем 2	60	15	15	н/п	н/п	30	61	3	3	н/п	н/п	54
Усього годин	120	30	30	н/п	н/п	60	120	6	6	н/п	н/п	108

Теми практичних занять

№	Назва теми
Змістовий модуль 1. Загальна теорія екологічного та земельного права	
НЕ 1.1	Екологічне та земельне право як галузі права. Джерела екологічного та земельного права
НЕ 1.2	Екологічні права та обов'язки особи в Україні: поняття, зміст, гарантії.
НЕ 1.3	Правове регулювання здійснення права власності на природні ресурси в Україні.
НЕ 1.4	Правове регулювання здійснення права природокористування в Україні.
НЕ 1.5	Правові засади управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
НЕ 1.6	Економіко-правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні.
НЕ 1.7	Юридична відповідальність за порушення екологічного та земельного законодавства в Україні.
Змістовий модуль 2. Правове регулювання охорони та використання природних ресурсів та здійснення окремих видів діяльності	
НЕ 2.1	Правове регулювання охорони та використання надр і вод в Україні.
НЕ 2.2	Правове регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні.
НЕ 2.3	Правове регулювання охорони атмосферного повітря в Україні.
НЕ 2.4	Правовий режим земель сільськогосподарського призначення.
НЕ 2.5	Правовий режим земель житлової та громадської забудови; земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.
НЕ 2.6	Правовий режим земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого,

	рекреаційного та історико-культурного призначення.
HE 2.7	Правові засади забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах діяльності суспільства

Тематика індивідуальних завдань

№	Назва теми
1.	Прогалини у правовому регулюванні земельних відносин.
2.	Земельна реформа в Україні: проблеми та перспективи
3.	Класифікація земель і неоднорідність їх правового режиму.
4.	Роль і значення оцінки земельних ділянок.
5.	Ринок землі: правове регулювання та проблеми впровадження
6.	Землі як об'єкт навколишнього природного середовища.
7.	Співвідношення земель оздоровчого призначення з іншими категоріями земель.
8.	Правовий режим земель під об'єктами всесвітньої спадщини ЮНЕСКО
9.	Правовий режим земель індустріальних парків.
10.	Землевпорядний процес: новели правового регулювання
11.	Співвідношення державного земельного контролю з іншими функціями державного управління земельними ресурсами.
12.	Особливості та проблеми реалізації самоврядного земельного контролю
13.	Концепція сталого розвитку та формування державної екологічної політики в Україні
14.	Особливості державної екологічної політики
15.	Проблеми адаптації українського і європейського законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища
16.	Правове регулювання доступу до екологічної інформації
17.	Форми участі громадськості у прийнятті екологічно значимих рішень
18.	Особливості проведення оцінки впливу на довкілля.

19.	Система органів управління в галузі охорони довкілля: проблеми формування та функціонування
20.	Правовий режим об'єктів природно-заповідного фонду
21.	Концепція біологічного різноманіття в міжнародному та національному праві
22.	Правове регулювання поведження з генетично-модифікованими організмами як засіб захисту біорізноманіття
23.	Правове регулювання у галузі попередження зміни клімату: національний та міжнародний досвід
24.	Правове регулювання поведження з відходами: європейський досвід і національна практика

Самостійна робота

№	Назва теми
1.1.	Екологічне та земельне право як галузі права. Джерела екологічного та земельного права.
1.2.	Екологічні права та обов'язки особи.
1.3.	Право власності на природні ресурси.
1.4.	Право природокористування.
1.5.	Правові засади управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
1.6.	Економіко-правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні
1.7.	Юридична відповідальність за порушення екологічного та земельного законодавства в Україні.
2.1.	Правове регулювання охорони та використання надр і вод в Україні
2.2.	Правове регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні.
2.3.	Правове регулювання охорони атмосферного повітря в Україні
2.4.	Правовий режим земель сільськогосподарського

	призначення
2.5.	Правовий режим земель житлової та громадської забудови; земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення
2.6.	Правовий режим земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.
2.7.	Правові засади забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах діяльності суспільства

Критерії оцінювання результатів навчання

Навчальний процес проходить з дотриманням принципів академічної свободи та академічної доброчесності. Навчання побудоване на компетентнісному та студентоцентричному підходах, з використанням інтерактивних методів навчання (кейс-методів, моделювання ситуацій, роботи в малих групах, тестування, бінарних занять тощо) та практичного спрямування занять, які проходять у формах лекцій, практичних занять, самостійної роботи здобувачів, проходження навчальної практики, індивідуального підходу до кожного здобувача.

Застосовується накопичувальна бально-рейтингова система оцінювання. 50 % підсумкової оцінки з навчальної дисципліни студент набирає методом додавання балів, одержаних ним на кожному практичному занятті. Решту 50 % підсумкової оцінки студент набирає під час комп'ютерного тестування з виконання ним тестових завдань з навчальної дисципліни.

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на практичних заняттях і набутих практичних навичок під час виконання індивідуальних завдань.

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- опитування;
- контрольні роботи;
- стандартизовані тести;
- аналіз правових ситуацій;
- проекти (індивідуальні та командні проекти; дослідницько-творчі та ін.);
- есе;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Форми поточного та підсумкового контролю

Формами поточного контролю є усна чи письмова (тестування, есе, письмове вирішення юридичного казусу, творча робота) відповідь студента та ін.

Формою підсумкового контролю є екзамен.

**Розподіл балів, які отримують студенти
(екзамен)**

Поточне оцінювання (<i>аудиторна та самостійна робота</i>)													К-ть балів (екзамен)	Сумарна к-ть балів	
Змістовий модуль №1							Змістовий модуль № 2								
HE1.1	HE1.2	HE 1.3	HE 1.4	HE 1.5	HE 1.6	HE 1.7	HE 2.1	HE 2.2	HE 2.3	HE 2.4	HE 2.5	HE 2.6	HE 2.7	50	100
2	4	4	5	4	4	2	4	4	3	3	4	4	3		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
	Оцінка (бали)	Пояснення за розширеною шкалою
Відмінно	A (90-100)	відмінно
Добре	B (80-89)	дуже добре
	C (70-79)	добре
Задовільно	D (60-69)	задовільно
	E (50-59)	достатньо
Незадовільно	FX (35-49)	(незадовільно) з можливістю повторного складання
	F (1-34)	(незадовільно) з обов'язковим повторним курсом

<p>«А» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – постійно готувався до занять згідно з програмою дисципліни; – глибоко та всебічно розкривав зміст питань; – показав уміння формулювати висновки, узагальнювати та аналізувати навчальний матеріал; – показав уміння вільно виконувати завдання, знання чинного законодавства; – переконливо та логічно викладав матеріал, проявляв творчий підхід до виконання індивідуальних завдань та підготовки наукового повідомлення; – належно виконував завдання для самостійної роботи; – виконав завдання модульного контролю або допускав при усних відповідях та тестуванні окремі незначні неточності.
<p>«В» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розкривав згідно з програмою дисципліни зміст питань; – робив узагальнення та висновки з окремих питань; – працював законодавчі та нормативні акти; – виконував завдання для самостійної роботи; – виконав завдання модульного контролю, але недостатньо використовував додаткову літературу; – при усних відповідях не досить повно й аргументовано викладав матеріал, а при тестуванні мали місце окремі неточності; – не проявив творчий підхід до виконання індивідуальних завдань та наукових повідомлень.

<p>«С» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – розкривав згідно з програмою дисципліни зміст питань; – формулював висновки з окремих питань практичних занять; – брав участь у виконанні індивідуальних завдань та наукових повідомлень; – виконував завдання для самостійної роботи; – виконав завдання модульного контролю, але допускав окремі неточності при усних відповідях, тестуванні; – не проявляв належної активності на практичних та практичних заняттях, недостатньо використовував додаткову літературу; неохайно виконав індивідуальне завдання.
<p>«D» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – відповідав на окремі питання, які обговорювалися; – формулював висновки з окремих питань; – виконував завдання для самостійної роботи; – виконав завдання модульного контролю, але допускав окремі неточності, не проявляв належної активності на практичних заняттях, старанності при виконанні завдань для самостійної роботи, недостатньо використовував додаткову літературу, неналежно виконав індивідуальне завдання, виконав не всі завдання для самостійної роботи.

<p>«E» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – відповідав на окремі питання, які обговорювалися; – виконував окремі завдання для самостійної роботи; – виконав завдання модульного контролю, але допускав неточності при усних відповідях (будуючи свою відповідь на звичайному повторенні навчального матеріалу без його осмислення), тестуванні; – не проявляв належної активності на практичних заняттях, старанності при виконанні завдань для самостійної роботи; – недостатньо використовував основну та додаткову літературу; – неналежно виконав індивідуальне завдання.
<p>«Fх» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – поверхнево розкривав зміст питань, які розглядалися; – допускав суттєві помилки при усних і письмових відповідях; – поверхнево ознайомився з рекомендованою літературою; – частково виконав завдання для самостійної роботи; – не проявляв активності на практичних заняттях; – допускав принципові помилки під час виконання завдань; – не виконав завдання модульного контролю.

<p>«F» ставиться у разі, якщо студент:</p>	<ul style="list-style-type: none"> – поверхнево розкривав зміст питань, які розглядалися; – допускав суттєві помилки при усних та письмових відповідях, тестуванні; – поверхнево ознайомився з рекомендованою літературою; – не виконав завдання для самостійної роботи; – не виконав індивідуальне завдання та не підготував наукове повідомлення; – не проявляв активності на практичних заняттях; – на підсумковому занятті не вмів відтворити зміст окремих питань, передбачених програмою дисципліни; – не виконав завдання модульного контролю.
---	---

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПЛАНІ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Загальна теорія екологічного та земельного права

НЕ 1.1. Екологічне та земельне право як галузі права. Джерела екологічного та земельного права

1. Поняття екологічного права. Специфічні риси екологічного права.
2. Предмет і метод екологічного права.
3. Поняття, предмет і метод земельного права.
4. Принципи екологічного та земельного права.
5. Поняття та особливості джерел екологічного та земельного права.
6. Система джерел екологічного та земельного права.

НЕ 1.2. Екологічні права та обов'язки особи

1. Загальна характеристика інституту екологічних прав особи.
2. Право особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля.
3. Право особи на екологічну інформацію.
4. Право особи на участь у прийнятті екологічно значимих рішень.
5. Право особи на відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями.
6. Гарантії реалізації та захист екологічних прав особи.
7. Екологічні обов'язки особи.

НЕ 1.3. Право власності на природні ресурси

1. Поняття та зміст права власності на природні ресурси.
2. Форми права власності на природні ресурси.
3. Суб'єкти й об'єкти права власності на природні

ресурси. Іноземці та особи без громадянства як суб'єкти права власності на природні ресурси. Земельний фонд та його склад, земельні ділянки та земельні частки (паї) як об'єкти права власності.

4. Підстави та порядок виникнення та припинення права власності на природні ресурси.

5. Порядок набуття права власності на земельні ділянки (оплатна та безоплатна процедури). Підстави та порядок припинення права власності на землю.

6. Права і обов'язки власників природних ресурсів, захист і гарантії їх прав.

НЕ 1.4. Право природокористування

1. Поняття, види та принципи права природокористування.

2. Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Зміст права природокористування.

3. Право загального і спеціального природокористування. Право орендного природокористування.

4. Право постійного землекористування.

5. Право концесійного землекористування.

6. Підстави виникнення, зміни та припинення права природокористування. Договір як підстава виникнення права природокористування.

7. Земельні сервітути, їх юридичне походження та засади правового регулювання в сучасному українському законодавстві.

8. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та для забудови (суперфіцій).

9. Правове регулювання і зміст добросусідства в земельному праві та його юридичне значення.

НЕ 1.5. Правові засади управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів

1. Поняття й основні ознаки управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
2. Державне, самоврядне та громадське управління у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
3. Поняття та види функцій управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
4. Облікова функція. Види, значення та порядок ведення природоресурсних кадастрів. Державний земельний кадастр.
5. Поняття, мета, завдання та зміст землеустрою.
6. Екологічний моніторинг: правові основи, завдання та порядок здійснення.
7. Екологічний контроль: поняття, призначення, види.
8. Оцінка впливу на довкілля та стратегічна екологічна оцінка як функції управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.

НЕ 1.6. Економіко-правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні

1. Поняття і зміст економіко-правового механізму забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні.
2. Правові форми платежів (зборів) у галузі екології.
3. Правовий режим фондів охорони навколишнього природного середовища.
4. Правове стимулювання екологічно спрямованої діяльності.
5. Екологічне страхування та екологічний аудит

НЕ 1.7. Юридична відповідальність за порушення екологічного та земельного законодавства в Україні

1. Поняття юридичної відповідальності в галузі екології.
2. Види та форми юридичної відповідальності в галузі екології.
3. Позитивна юридична відповідальність в галузі екології.
4. Екологічне та земельне правопорушення: поняття, особливості, склад.
5. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення.
6. Особливості застосування кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.
7. Недійсність угод щодо земельних ділянок та застосування цивільно-правової відповідальності за порушення земельного законодавства.

Змістовий модуль 2. Правове регулювання охорони та використання природних ресурсів та здійснення окремих видів діяльності

НЕ 2.1. Правове регулювання охорони та використання надр і вод в Україні

1. Поняття надр як об'єкта використання та правової охорони.
2. Право користування надрами: поняття, зміст, види.
3. Особливості управління у галузі охорони та використання надр.
4. Правова охорона надр.
5. Водні ресурси як об'єкт екологічних відносин.
6. Право водокористування та його види.
7. Особливості державного управління у галузі використання та охорони вод.
8. Правова охорона вод.
9. Юридична відповідальність за порушення

законодавства у сфері охорони та використання надр і вод в Україні.

НЕ 2.2. Правове регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні

1. Ліси та рослинний світ як об'єкт правового регулювання використання, відновлення й охорони.

2. Право власності на ліси.

3. Право лісокористування та його види.

4. Особливості регулювання відносин у галузі використання, відновлення та охорони лісів.

5. Правова охорона лісів.

6. Тваринний світ як об'єкт охорони, використання та відтворення.

7. Право використання тваринного світу та його види.

8. Управління у сфері використання та охорони тваринного світу.

9. Правова охорона тваринного світу.

10. Відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні.

НЕ 2.3. Правове регулювання охорони атмосферного повітря в Україні

1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони.

2. Державне управління у сфері охорони атмосферного повітря.

3. Правові заходи охорони атмосферного повітря.

4. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

НЕ 2.4. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення

1. Землі сільськогосподарського призначення як об'єкт правового регулювання.
2. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення.
3. Принцип пріоритету сільськогосподарського використання земель.
4. Особливості використання масиву земель сільськогосподарського призначення.
5. Особливості правового регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення.
6. Правове регулювання охорони земель сільськогосподарського призначення.

НЕ 2.5. Правовий режим земель житлової та громадської забудови; земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення

1. Поняття та склад земель житлової та громадської забудови.
2. Правове регулювання використання земель житлової та громадської забудови.
3. Правові вимоги щодо використання земельних ділянок для індивідуального житлового, гаражного та господарського будівництва.
4. Використання земельних ділянок для кооперативного житлового і гаражного будівництва.
5. Основні засади використання земель державного та комунального житлового фонду.
6. Загальна характеристика правового режиму земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення
7. Правовий режим земель промисловості.
8. Правове регулювання використання земель транспорту.
9. Правовий режим земель енергетичної системи та зв'язку.
10. Правовий режим земель, наданих для потреб оборони та іншого призначення.

НЕ 2.6. Правовий режим земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення

1. Поняття і склад земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.
2. Поняття і склад земель оздоровчого призначення.
3. Особливості надання земель оздоровчого призначення. Умови та порядок використання земель оздоровчого призначення.
4. Правовий режим округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони земель оздоровчого призначення.
5. Поняття і склад земель рекреаційного призначення.
6. Особливості правового режиму земель рекреаційного призначення у межах населених пунктів.
7. Поняття і склад земель історико-культурного призначення.
8. Правовий режим земель історико-культурних заповідників, земель, на яких розташовані музеї, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених пунктів.
9. Правовий режим охоронних зон пам'яток культури.

НЕ 2.7. Правові засади забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах діяльності суспільства

1. Поняття екологічної безпеки: юридична природа й ознаки.
2. Поняття та джерела екологічного ризику.
3. Забезпечення екологічної безпеки в промисловості за законодавством України.
4. Забезпечення екологічної безпеки в сільському господарстві за законодавством України.
5. Правове забезпечення екологічної безпеки, захисту населення і територій за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ, ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

МОДУЛЬ 1

НЕ 1.1: Екологічне та земельне право як галузі права.

Джерела екологічного та земельного права

1. Поняття та предмет екологічного права.
2. Об'єкти екологічного права.
3. Поняття та предмет земельного права.
4. Методи правового регулювання екологічних та земельних відносин.
5. Система екологічного права.
6. Система земельного права.
7. Принципи екологічного та земельного права.
8. Джерела екологічного та земельного права.

Контрольні запитання та завдання

1. Проаналізуйте передумови виникнення екологічного права.
2. Охарактеризуйте основні етапи становлення екологічного права як галузі права.
3. Сформулюйте поняття екологічного права та визначте його ознаки.
4. Окресліть предмет екологічного права.
5. Визначте поняття еколого-правових відносин. Виділіть види еколого-правових відносин.
6. Надайте характеристику об'єктів екологічного права.
7. Визначте передумови формування і розвитку земельного права в Україні.
8. Сформулюйте поняття і визначте предмет сучасного земельного права.
9. Яким є метод правового регулювання екологічних та земельних відносин?
10. Проаналізуйте значення імперативного підходу в регулюванні еколого-правових та земельних відносин.
11. В чому полягає суть диспозитивного підходу в

регулюванні еколого-правових та земельних відносин?

12. Поясніть, у чому проявляється участь держави в еколого-правових та земельних відносинах.

13. Якими є особливості диспозитивного методу в регулюванні земельних відносин?

14. Охарактеризуйте систему екологічного права.

15. Дайте характеристику екологічного права як галузі права та визначте його місце в правовій системі України.

16. Опишіть екологічне право як науку.

17. Назвіть особливості екологічного права як навчальної дисципліни.

18. Якою є система земельного права?

19. Дайте характеристику земельного права як галузі права та визначте його місце в правовій системі України.

20. Якими є особливості земельного права як науки?

21. Опишіть земельне право як навчальну дисципліну.

22. Сформулюйте поняття принципів екологічного та земельного права.

23. Якими є загальноюридичні принципи в екологічному та земельному праві? В чому полягає їх суть?

24. Охарактеризуйте галузеві принципи екологічного права.

25. Якими є галузеві принципи земельного права?

26. Проаналізуйте зміст екологічної функції держави.

27. Визначте цілі та інструменти реалізації національної екологічної політики України (на основі Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»).

28. Проаналізуйте яким чином у Стратегії державної екологічної політики України враховано принцип сталого розвитку? Наведіть приклади.

29. Визначте поняття та особливості джерел екологічного та земельного права України.

30. Назвіть види джерел екологічного та земельного права України.

31. Надайте характеристику нормативним актам як джерелам екологічного та земельного права України.

32. Яка роль міжнародних договорів та міжнародних угод

в системі джерел екологічного та земельного права України?

33. Дайте характеристику судових рішень в системі джерел екологічного та земельного права України.

НЕ 1.2. Екологічні права та обов'язки особи.

1. Загальна характеристика інституту екологічних прав особи.

2. Право особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

3. Право особи на екологічну інформацію.

4. Право особи на участь у прийнятті екологічно значимих рішень.

5. Право особи на відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями.

6. Гарантії реалізації та захист екологічних прав особи.

7. Екологічні обов'язки особи.

Контрольні запитання та завдання

1. Проаналізуйте поняття екологічних прав особи.

2. Якою є роль екологічних прав в системі прав та свобод людини і громадянина?

3. Виділіть основні етапи становлення інституту екологічних прав особи:

а) в міжнародному праві (зверніть увагу на роль Декларації Ріо та Орхуської конвенції);

б) в Україні.

4. Укажіть види екологічних прав особи та нормативно-правові акти, де вони закріплені.

5. Якими є конституційні екологічні права?

6. Охарактеризуйте право особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

7. Назвіть юридично значимі критерії безпечного стану навколишнього природного середовища.

8. В чому полягає зміст права особи на екологічну інформацію?

9. Визначте поняття та ознаки екологічної інформації за

національним та міжнародним законодавством.

10. Якими є джерела екологічної інформації?

11. Розкрийте зміст екологічного інформаційного забезпечення. Вкажіть, які суб'єкти зобов'язані здійснювати екологічне інформаційне забезпечення.

12. Опишіть порядок доступу та отримання екологічної інформації.

13. Визначте підстави відмови у наданні екологічної інформації:

- проаналізуйте підстави, визначені у ст. 4 Орхуської конвенції;

- зверніть увагу на положення національного законодавства з цього питання.

14. Охарактеризуйте законодавчі акти, норми яких застосовуються при реалізації права на екологічну інформацію.

15. В чому полягає зміст права на участь у прийнятті екологічно значимих рішень?

16. Надайте характеристику міжнародних актів та Директив ЄС, що регламентують реалізацію права на участь у прийнятті екологічно значимих рішень.

17. Виділіть форми реалізації права на участь у прийнятті екологічно значимих рішень.

18. Розкрийте зміст права на об'єднання у природоохоронні громадські організації

19. Право на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення екологічного законодавства.

- яким об'єктам може бути заподіяна шкода;

- які збитки та у якому порядку підлягають відшкодуванню.

20. Якими є гарантії реалізації екологічних прав особи?

21. Виділіть форми та способи захисту екологічних прав особи.

22. Проаналізуйте особливості судового захисту екологічних прав.

23. Охарактеризуйте практику ЄСПЛ в частині захисту екологічних прав (справи «Гримковська проти України», «Дубецька та інші проти України», «Дземюк проти України»).

24. Дослідіть екологічні обов'язки особи.

Практичні завдання

Задача 1

Внаслідок пожежі на заводі із виробництва лако-фарбових виробів відбулося потрапляння забруднюючих речовин в атмосферне повітря та ґрунтові води. Жителі прилеглих територій скаржились на головний біль, запаморочення, а також на те, що вода з криниць стала непридатною для використання. Троє мешканців прилеглої до заводу території 8 червня звернулись до управління екології та природних ресурсів обласної державної адміністрації із запитом на екологічну інформацію. Відповідь на запит вони отримали 2 липня.

Визначте характер правовідносин, що склались.

Які строки розгляду запиту на екологічну інформацію?

Чи вбачаєте Ви в описаній ситуації порушення екологічних прав особи? Якщо так, то вкажіть, які екологічні права порушені і в чому полягає порушення цих прав?

Складіть зразок запиту на екологічну інформацію.

Задача 2

У процесі будівництва комбінату біопрепаратів група громадян звернулась до місцевої державної адміністрації із зауваженнями, сформульованими за результатами громадського обговорення звіту з оцінки впливу на довкілля запланованої діяльності. У матеріалах, поданих до адміністрації, зазначалося, що, на думку громадян, експлуатація комбінату біопрепаратів може значно погіршити стан екології в регіоні та призвести до захворювань мешканців прилеглих територій.

Місцева державна адміністрація відмовила у прийнятті зауважень, посилаючись на те, що, по-перше, подані зауваження не містять належної аргументації, а, по-друге, громадське обговорення звіту з оцінки впливу на довкілля запланованої діяльності вже було проведено іншою групою осіб і рекомендації за результатами цього обговорення були прийняті до розгляду адміністрацією.

Відмова заявниками була оскаржена до суду.

Визначте коло суспільних відносин, що склались.

Дайте характеристику цим правовідносинам.

Чи має в даному випадку місце порушення екологічних прав громадян. Виріште справу.

Задача 3

Представники громадського об'єднання «Екосвіт» звернулись до обласної державної адміністрації з інформаційним запитом, у якому просили надати інформацію про обсяги та напрями бюджетного фінансування природоохоронних заходів у Чернівецькій області. У наданні такої інформації заявникам було відмовлено. Відмова обґрунтовувалась тим, що відомості про бюджетне фінансування не є екологічною інформацією.

Визначте види правовідносин, що виникли.

Дайте правову оцінку ситуації, що склалась.

Чи правомірна відмова у наданні запитуваної інформації?

НЕ 1.3. Право власності на природні ресурси

1. Поняття й особливості права власності на природні ресурси.
2. Форми права власності на природні ресурси.
3. Суб'єкти й об'єкти права власності на природні ресурси.
4. Зміст права власності на природні ресурси.
5. Підстави виникнення, зміни та припинення права власності на природні ресурси.
6. Підстави виникнення права власності на земельні ділянки.
7. Форми і методи охорони та захисту права власності на природні ресурси.

Контрольні запитання та завдання

1. Як формувався інститут права власності на природні ресурси?
2. Розкрийте зміст поняття та основні ознаки права власності на природні ресурси.
3. Надайте характеристику природним ресурсам як об'єктам права власності.
4. Якими є об'єкти та суб'єкти права власності на природні ресурси?

5. Охарактеризуйте земельний фонд та його склад, земельні ділянки та земельні частки (паї) як об'єкти права власності.

6. В чому полягають основні особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства як суб'єктів права власності на природні ресурси?

7. Визначте правовий статус іноземних юридичних осіб та іноземних держав як суб'єктів права власності на землю в Україні.

8. Розкрийте конституційні засади права власності на природні ресурси.

9. Якими є законодавчі засади права власності на природні ресурси?

10. Розкрийте зміст права власності на природні ресурси.

11. Охарактеризуйте правові форми права власності на природні ресурси.

12. Визначте особливості реалізації права державної власності на природні ресурси

13. Назвіть основні особливості реалізації права комунальної власності на природні ресурси

14. В чому полягають особливості реалізації приватної власності на природні ресурси?

15. Надайте характеристику підставам виникнення, зміни і припинення права власності на природні ресурси.

16. Опишіть порядок безоплатного набуття права власності на земельні ділянки (приватизація).

17. Розкрийте правове регулювання набуття права власності на землю на підставі цивільно-правових угод. Підстави та наслідки визнання таких угод недійсними.

18. Проаналізуйте практику Верховного Суду у справах, що стосуються набуття права власності на землю в порядку приватизації (Постанова ВС від 24.04.2018 р. у справі №402/2400/16-ц, провадження № 14-120цс18; Постанова ВС від 24.04.2018 справа № 496/2866/16-ц провадження 14-102цс18; Постанова ВС від 13.06.2018 р. Справа № 554/4857/16-а провадження № 11-510апп18; постанова КАС ВС від 27.11.2019 у справі № 750/6330/17, провадження К/9901/37372/18).

19. В чому полягають основні особливості права спільної

часткової та спільної сумісної власності на земельну ділянку?

20. Охарактеризуйте підстави добровільного та примусового припинення права власності на земельну ділянку.

21. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2017 р. у Справі «Кривенький проти України».

22. Виділіть форми і методи охорони та захисту права власності на природні ресурси.

Практичні завдання

Задача 1

Сільськогосподарський кооператив «Газди» звернувся до суду із позовом про скасування рішення сільської ради про передачу у власність громадянину Фролову М. 2 га земель сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства.

У позовній заяві зазначалось, що Радченко С. ніколи не працював у сфері сільського господарства, проживає у райцентрі, а не в селі, кілька років тому обіймав посаду заступника начальника відділу сільського господарства райдержадміністрації. Водночас, зазначена земельна ділянка площею 2 га, яка була передана Фролову М. перебувала раніше у користуванні місцевого колективного сільськогосподарського підприємства, правонаступником якого є кооператив.

Визначте види правовідносин, що виникли.

Які особливості набуття права власності на земельні ділянки для ведення фермерського господарства передбачені чинним законодавством?

Чи правомірна передача земель у власність гр. Радченку С.?

Проаналізуйте правову позицію сільськогосподарського кооперативу «Газди».

Виріште справу.

Задача 2

Житель міста Волочиськ Попик Т. звернувся до селищної ради смт. Підволочиськ із заявою про безоплатне набуття права власності на земельну ділянку площею 0,65 га, на якій знаходиться належна йому на праві власності житлова будівля,

подарована братом у 1998 році.

Селищна рада на це звернення надала відмову. Мотивацією відмови було те, що Попик Т. не зареєстрований у селищі та не має підтвердженого досвіду роботи у сільському господарстві. Крім цього, рада повідомила, що має інформацію про те, що Попик Т. уже приватизував земельну ділянку для ведення садівництва площею 0,1 га та для будівництва гаража площею 0,01 га. у межах міста Волочиськ.

Громадянин Тарасенко А. звернувся до суду за захистом своїх прав.

1. *Визначте коло суспільних правовідносин.*
2. *Чи має право громадянин Попик Т. на приватизацію земельної ділянки?*
3. *Чи правомірна відмова селищної ради?*
4. *Опишіть алгоритм набуття у власність запитованої земельної ділянки..*
5. *Яке рішення має прийняти суд?*

НЕ 1.4. Право природокористування

1. Поняття, види та принципи права природокористування.
2. Право загального та спеціального природокористування.
3. Особливості права орендного природокористування.
4. Право постійного землекористування.
5. Право концесійного землекористування.
6. Право земельного сервітуту.
7. Емфітевзис та суперфіцій.
8. Правове регулювання і зміст добросусідства в земельному праві.
9. Поняття і види обмежень та обтяжень прав на землю.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте поняття та надайте загальну характеристику права природокористування.

2. Назвіть і визначте принципи права природокористування.

3. Надайте характеристику суб'єктів та об'єктів права природокористування.

4. Назвіть права та обов'язки природокористувачів.

5. В чому полягають основні риси права загального природокористування?

6. Охарактеризуйте право спеціального природокористування.

7. Опишіть процедуру видачі дозволів на спеціальне природокористування:

- вкажіть на використання яких природних ресурсів видається спеціальний дозвіл;

- вкажіть які органи уповноважені видавати дозволи на спеціальне природокористування;

- вкажіть які органи беруть участь у процедурі оформлення дозволів на спеціальне природокористування;

- вкажіть у яких випадках дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів може бути скасований.

8. Проаналізуйте практику Верховного Суду в частині набуття та реалізації права на спеціальне природокористування (постанова ВС від 09.11.2018 р. у справі № 908/1593/17; постанова ВС від 17.07.2019 р. у справі № 909/952/16; постанова ВС від 19.09.2018 р. у справі № 925/382/17)

9. Яким є порядок установлення лімітів природокористування?

10. Опишіть особливості права постійного та тимчасового природокористування.

11. Розкрийте зміст і особливості права постійного землекористування.

12. В чому полягають зміст і особливості права орендного природокористування?

13. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ від 20 жовтня 2011 року у справі «Рисовський проти України» та рішення ЄСПЛ від 24.06.2003 р. у справі «Стретч проти Сполученого Королівства»

14. Охарактеризуйте право орендного землекористування. Визначте порядок та підстави укладення, зміни, припинення та поновлення договору оренди земельної ділянки.

15. Проаналізуйте практику Верховного Суду в частині укладення, зміни і розірвання договору оренди земельної ділянки або земельної частки (паю) (Постанова ВС від 10.04.2018 р. у справі №594/376/17-ц, провадження № 14-65цс18; Постанова ВС від 13.06.2018 р. у справі №474/100/16-ц, провадження № 14-161цс18; Постанова ВС від 16.05.2018 р. у справі № 910/5394/15-г, провадження № 12-41гс18;).

16. Дослідіть право концесійного землекористування. Назвіть особливості укладення та змісту концесійного договору на землекористування.

17. Розкрийте зміст земельних сервітутів, їх юридичне походження та засади правового регулювання в сучасному українському законодавстві.

18. Які основні риси права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та для забудови (суперфіцій).

19. Охарактеризуйте практику Верховного Суду у справах щодо права користування чужою земельною ділянкою (Постанова ВС від 17.09.2018 р. у справі № 127/1417/16-ц, провадження № 61-6528св18; постанова ВС від 12.12.2018 р. у справі № 369/3190/16-ц, провадження № 61-26490св18, постанова КАС ВС від 24.10.2019 у справі № 280/1185/15-а, провадження К/9901/13453/18).

20. Опишіть правове регулювання і зміст добросусідства в земельному праві та його юридичне значення.

21. Визначте поняття і види обмежень та обтяжень прав на землю у публічно-правових та приватно-правових інтересах: встановлення заборон і умов на відчуження та використання земельних ділянок.

22. Назвіть підстави та порядок обмеження та тимчасової заборони (зупинення) права природокористування.

Практичні завдання

Задача 1

Громадянка Чорна І. має намір побудувати на власній земельній ділянці теплицю для вирощування квітів. Оскільки на своїй земельній ділянці громадянка Чорна І. вирощувала рідкісні квіти, вона звернулася з проханням щодо встановлення земельного сервітуту строком на 1 рік (для складування будматеріалів) до сусіда, громадянина Чуприни М. Громадянин Чуприна М. відмовився від надання Чорній І. земельного сервітуту.

Громадянка Чорна І. звернулася із позовом до суду щодо встановлення земельного сервітуту на земельній ділянці Чуприни М.

Визначте коло суспільних правовідносин.

Охарактеризуйте судовий та позасудовий порядок установаження земельного сервітуту.

Чи підлягає позов Чорної І. задоволенню?

Задача 2

Фермерське господарство «Ситий двір» уклало з мешканцями села Рокитне договори оренди земельних ділянок для ведення особистого селянського господарства строком на 10 років. Після того, як договори були припинені у зв'язку із завершенням їх строку, а ділянки повернені у користування їх власникам, селяни виявили, що ФГ «Ситий двір» повернуло ділянки у гіршому стані, аніж вони надавалися йому за договором. Причиною цього, на думку селян, стало грубе порушення правил сівозмін. Зокрема, орендодавцям стало відомо, що ФГ протягом останніх 5 років підряд засівало землі рапсом.

Орендодавці звернулись до ФГ як до колишнього орендаря з вимогою відновити стан земельних ділянок або компенсувати витрати, які будуть понесені власниками на відновлення їх родючості. Голова ФГ відмовився виконати ці вимоги. Він звернув увагу селян на те, що у договорах оренди не містилося жодного слова про обов'язок орендаря по збереженню родючості ґрунтів. Також, він вважає, що власники можуть компенсувати понесені збитки за рахунок отримуваної протягом 10 років орендної плати.

З метою захисту своїх прав селяни звернулись до суду.
*Окресліть коло суспільних правовідносин.
Охарактеризуйте обов'язки власників і користувачів
земельних ділянок.
Де вони передбачені?
Чи є порушення в діях ФГ «Ситий двір»?
Чи порушені права орендодавців земельних ділянок?
Яке рішення повинен прийняти суд?*

Задача 3

Коваленко О. із сім'єю та друзями виїхали на відпочинок у вихідний день і розташувались поблизу річки Дністер. Там вони розмістили під тентом автомобілі, розташували намети, розвели вогнище та почали рибалити. Коваленко О. вирішив вимити свій автомобіль, який забруднився під час дороги.

За цими заняттями Коваленка О. та сім'ю помітив інспектор з охорони навколишнього природного середовища, який склав протокол про порушення вимог загального і спеціального природокористування та направив справу для розгляду по суті до суду.

У суді Коваленко О. пояснив, що його друзі здійснювали рибальство незабороненими способами, а машину він мив спеціальним безпечним шампунем. Що ж стосується розведення багаття, то, наскільки йому відомо, заборони з цього приводу чинне законодавство не містить.

Визначте види правовідносин, що виникли.

Чи є в діях Коваленка О., членів його сім'ї та друзів будь-які порушення правил загального або спеціального природокористування. Якщо є, то які саме?

Чи правомірно діяв інспектор?

Надайте оцінку поясненням Коваленка О. у суді.

Вирішите справу.

НЕ 1.5. Правові засади управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів

1. Поняття й основні ознаки управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
2. Державне, самоврядне та громадське управління у сфері охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів.
3. Поняття та види функцій управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.
4. Облікова функція. Види, призначення та порядок ведення кадастрів природних ресурсів. Державний земельний кадастр.
5. Поняття, мета, завдання та зміст землеустрою.
6. Екологічний моніторинг: правові основи, завдання та порядок здійснення.
7. Екологічний контроль: поняття, призначення, види.
8. Стандартизація та нормування у галузі природокористування та охорони довкілля.
9. Оцінка впливу на довкілля.
10. Участь громадськості в управлінні (адмініструванні) у сфері охорони навколишнього середовища та природокористування.

Контрольні запитання та завдання

1. Розкрийте поняття, ознаки і зміст екологічного управління (адміністрування).
2. Визначте мету, завдання та зміст екологічного управління (адміністрування).
3. Назвіть види та форми екологічного управління (адміністрування).
4. Охарактеризуйте самоврядне екологічне управління (адміністрування).
5. В чому полягають основні засади здійснення громадського екологічного управління (адміністрування)?
6. Опишіть державне екологічне управління (адміністрування).

7. Проаналізуйте Постанову КАС ВС від 6.02.2019 № 638/20447/14-а, провадження К/9901/3041/18 в контексті повноважень органів місцевого самоврядування.

8. Охарактеризуйте систему органів державного управління (адміністрування) загальної компетенції у сфері екології.

9. Назвіть та надайте характеристику системі органів державного управління (адміністрування) спеціальної компетенції у сфері екології.

10. Виділіть основні функції управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та природокористування.

11. Визначте зміст та значення облікової функції у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів.

12. Поясніть значення та порядок ведення державних кадастрів природних ресурсів.

13. Що таке державна система моніторингу довкілля? Опишіть її правові основи.

14. Назвіть види моніторингу довкілля.

15. В чому полягають завдання державної системи моніторингу довкілля?

16. Охарактеризуйте порядок ведення Державного земельного кадастру.

17. Якими є особливості здійснення землеустрою?

18. Розкрийте зміст поняття екологічного контролю.

19. Назвіть та охарактеризуйте види екологічного контролю.

20. Вкажіть суб'єктів, що уповноважені здійснювати державний екологічний контроль.

21. Визначте статус та особливості діяльності громадського інспектора з охорони довкілля.

22. Надайте визначення та охарактеризуйте роль екологічного нормування. Назвіть види екологічних нормативів.

23. Перелічіть основні види дозволів, отримання яких є необхідним під час здійснення діяльності, що може впливати на довкілля.

24. Розкрийте правові засади участі громадськості в управлінні (адмініструванні) у сфері охорони довкілля та природокористування.

25. Якими є способи та форми участі громадськості в управлінні (адмініструванні) у сфері охорони довкілля та природокористування?

26. Охарактеризуйте зміст оцінки впливу на довкілля.

27. Перелічіть види діяльності та об'єкти, що підлягають оцінці впливу на довкілля.

28. Охарактеризуйте порядок проведення оцінки впливу на довкілля за законодавством України.

29. Яким чином громадськість бере участь у процедурі оцінки впливу на довкілля?

30. Опишіть порядок та підстави проведення СЕО за законодавством України.

31. Проаналізуйте положення Орхуської конвенції та Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція ЕСПО) та визначте їх значення в контексті проведення ОВД та СЕО.

32. Охарактеризуйте положення Директиви 2003/35/ЄС про участь громадськості у розробці деяких планів та програм, пов'язаних з довкіллям... та Директиви 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на навколишнє середовище. Визначте стан гармонізації законодавства України з положеннями цих актів.

Практичні завдання

Задача 1

Під час проведення моніторингу стану навколишнього середовища у Хмельницькій області комплексною комісією з представників Міндовкілля, Держгеокадастру та Держводагентства виявлено, що приватне підприємства з вирощування сільськогосподарської птиці провадить свою діяльність із грубим порушенням вимог чинного природоохоронного законодавства, зокрема здійснює скидання осадів стічних вод у найближчу річку без наявності на це документів дозвільного характеру. У зв'язку з цим комісія винесла рішення про зупинення (тимчасову заборону) діяльності підприємства. Крім цього, комісія з проведення моніторингу винесла припис щодо отримання необхідних дозволів, а також

склала протокол про адміністративне правопорушення.

Приватне підприємство звернулося до вашої юридичної фірми за консультацією.

Окресліть коло суспільних правовідносин.

Які нормативні акти Ви використовували при вирішенні задачі?

Дайте характеристику функцій управління в галузі екології, які мали місце в описаній ситуації.

Проаналізуйте дії членів комісії на предмет їх правомірності.

Підготуйте письмову консультацію з описаної ситуації. Запропонуйте підприємству варіанти подальший дій.

Задача 2

У процесі підготовки відомостей для державного земельного кадастру про кількість і якість земель лісогосподарського призначення на території Волинської області Держлісагентство України наказом зобов'язало виконкоми місцевих рад Волині зібрати та надати відповідні відомості територіальному органу Держгеокадастру області.

Виконком Горохівської міськради оскаржив наказ Держлісагентства як незаконний, зазначивши таке: 1) ведення обліку земель лісогосподарського призначення не віднесено до компетенції органів місцевого самоврядування, а 2) Держлісагентство не уповноважене на ведення державного земельного кадастру, а отже, не має права давати будь-які обов'язкові для виконання вказівки місцевим радам та їх виконавчим органам з цього приводу.

Окресліть коло суспільних правовідносин.

Чи відповідає наказ Держлісагентства нормам чинного екологічного законодавства України?

Охарактеризуйте порядок ведення державного земельного кадастру.

Дайте правову оцінку позиції виконкому Горохівської міської ради.

Виріште справу.

Задача 3

Громадський інспектор з охорони навколишнього природного середовища у суботу, перебуваючи за направленням обласного управління Держекоінспекції на узбережжі річки Сірет виявив вантажний автомобіль, який здійснював скидання будівельних матеріалів у русло річки. Громадський інспектор звернувся до водія транспортного засобу із вимогою надати йому документи, які посвідчують особу водія, а також інформацію про те, що саме за матеріали і на якій правовій підставі він скидає в річку. Водій документи свої надав, але відмовився від подальшого спілкування з інспектором.

Громадський інспектор склав протокол про виявлене правопорушення, а також зафіксував номерні знаки транспортного засобу та наступного дня передав відповідну інформацію керівнику обласного управління Держекоінспекції для притягнення винних до юридичної відповідальності. За наданою громадським інспектором інформацією було встановлено, що транспортний засіб належить одній з місцевих будівельних фірм. Відповідно, на її директора було складено протокол про адміністративне правопорушення та притягнуто до адміністративної відповідальності. Директор оскаржив постанову про притягнення до адміністративної відповідальності до суду, мотивуючи це тим, що водій діяв на власний розсуд і не отримував розпорядження вивозити будівельне сміття. Водій також оскаржив постанову про вчинене ним адміністративне правопорушення, пояснивши, що він не був належно ознайомлений із складеним щодо нього протоколом.

Визначте види правовідносин, що склалися.

Які нормативні акти Ви використовували при розв'язанні задачі?

Які дії повинен був вчинити громадський інспектор з охорони довкілля?

Чи правомірно діяв громадський інспектор?

Чи правомірно діяло обласне управління Держекоінспекції?

Проаналізуйте заперечення водія та директора на предмет їх юридичної аргументованості.

НЕ 1.6. Економіко-правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні

1. Поняття і зміст економіко-правового механізму забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні.
2. Правові форми платежів (зборів) у галузі екології.
3. Правовий режим фондів охорони навколишнього природного середовища.
4. Правові засади стимулювання екологічно спрямованої діяльності.
5. Правове регулювання екологічного страхування та екологічного аудиту.

Контрольні запитання та завдання

1. Визначте поняття та охарактеризуйте зміст економіко-правового механізму в галузі екології.
2. Опишіть відображення в національному законодавстві принципу «забруднювач та користувач платить».
3. Надайте характеристику державному і місцевим бюджетам як джерелам фінансування еколого-орієнтованої діяльності.
4. Назвіть правові основи функціонування Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.
5. Опишіть кошти підприємств як джерело фінансування еколого-орієнтованої діяльності як кошти підприємств.
6. Назвіть правові форми зборів у галузі раціонального природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.
7. Визначте особливості справляння екологічного податку
8. Охарактеризуйте особливості справляння рентної плати в галузі природокористування.
9. В чому полягають особливості плати за землю (податку на майно)?
10. Якою є роль і місце екологічного страхування в системі екологічного права?
11. Назвіть види обов'язкового та добровільного екологічного страхування.

12. Охарактеризуйте особливості здійснення екологічного аудиту за законодавством України

13. Визначте правові заходи стимулювання здійснення природоохоронної діяльності.

14. Охарактеризуйте практику Верховного Суду у справах щодо екологічного страхування (Постанова ВС від 26.03.2019 р. у справі № 904/1081/18; Постанова ВС від 04.01.2019 р. у справі № 496/6083/15-ц, провадження № 61-32041св18)

Практичні завдання

Задача 1

Путильською селищною радою було прийнято рішення (як експеримент) про впровадження на території смт. Путила обов'язкового платежу: плати за погіршення якості природних ресурсів. Окремими документами було розроблено нормативи якості окремих природних ресурсів для смт. Путила.

В офіційному роз'ясненні радою повідомлено, що чинне законодавство не містить правил щодо порядку нарахування такої плати, але згадку про неї містить. Тому саме місцева рада як представницький орган територіальної громади, має права на встановлення такої плати. Окремо наголошено, що кошти, які надійдуть до місцевого бюджету від справляння цієї плати, будуть використані для потреб покращення довкілля в смт. Путила, проведення робіт з очищення забруднених земельних і водних ресурсів.

ТОВ «Водограй» звернулося до суду з позовом про визнання рішення Путильської селищної ради незаконним, оскільки воно суперечить положенням Податкового кодексу України.

Окресліть коло суспільних відносин.

Які нормативні акти Ви використовували при вирішенні задачі

Розкрийте особливості правового регулювання застосування плати за погіршення якості природних ресурсів.

Проаналізуйте правомірність рішення селищної ради.

Дайте правову оцінку позиції ТОВ «Водограй».

Виріште справу.

Задача 2

На черговому засіданні Черкаською міською радою було прийнято рішення про впровадження на території міста обов'язкового платежу: екологічного податку. Його повинні були сплачувати громадяни, що проживали в більш чистих з екологічної точки зору районах міста. Цим же рішенням уведено плату за проїзд центральними вулицями міста.

ТОВ «Черкаський хімзавод» звернулося із листом до міської ради і просило скасувати рішення як таке, що суперечить законодавству України. Через два тижні ТОВ отримало письмову відмову від міської ради, в якій відзначалось, що м. Черкаси потерпає від надмірного забруднення атмосферного повітря та води в р. Дніпро; мета прийняття такого рішення – збільшення доходів до місцевого бюджету та стимулювання місцевих забруднювачів доквітля до вжиття природоохоронних заходів. Отримані кошти планується використовувати на поліпшення екологічної ситуації в місті.

Окресліть коло суспільних відносин.

Які нормативні акти ви використовували при вирішенні задачі?

Назвіть платежі у сфері охорони довкілля, передбачені національним законодавством.

Охарактеризуйте порядок розподілу таких платежів.

Проаналізуйте лист ТОВ «Черкаський хімзавод» і відповідь на нього міської ради з точки зору їх відповідності чинному законодавству.

НЕ 1.7. Юридична відповідальність за порушення екологічного та земельного законодавства в Україні

1. Поняття юридичної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.

2. Види та форми юридичної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.

3. Позитивна юридична відповідальність в екологічному та земельному праві.

4. Екологічне та земельне правопорушення: поняття, особливості, склад.

5. Особливості застосування дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.

6. Особливості застосування цивільно-правової відповідальності за порушення норм екологічного та земельного законодавства.

Контрольні запитання та завдання

1. Розкрийте зміст поняття юридичної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.

2. Визначте види юридичної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.

3. Назвіть та охарактеризуйте форми юридичної відповідальності за порушення екологічного та земельного законодавства.

4. Охарактеризуйте позитивну юридичну відповідальність в екологічному та земельному праві.

5. Якими є підстави позитивної юридичної відповідальності в екологічному та земельному праві?

6. В чому полягають основні особливості та функції ретроспективної відповідальності в екологічному та земельному праві?

7. Назвіть підстави ретроспективної юридичної відповідальності в екологічному та земельному праві.

8. Дайте правову характеристику екологічних правопорушень та наведіть їх класифікацію.

9. В чому полягають основні риси земельних правопорушень? Наведіть їх класифікацію.

10. Окресліть проблеми застосування дисциплінарної відповідальності за екологічні та земельні правопорушення.

11. Охарактеризуйте підстави притягнення до адміністративної відповідальності за порушення вимог земельного законодавства.

12. Якими є підстави притягнення до адміністративної відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства?

13. Проаналізуйте санкції за адміністративні правопорушення в сфері екологічних та земельних відносин.

14. Якими є підстави притягнення до кримінальної відповідальності за порушення вимог земельного законодавства?

15. Перелічіть підстави притягнення до кримінальної відповідальності за порушення вимог екологічного законодавства.

16. Проаналізуйте санкції за злочини в сфері екологічних та земельних відносин.

17. Визначте особливості відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, внаслідок порушення вимог екологічного законодавства.

18. Опишіть особливості відшкодування шкоди, завданої порушенням земельного законодавства.

19. В чому полягає специфіка відшкодування збитків, заподіяних правомірними діями?

20. Визначте основні засади відшкодування шкоди, заподіяної власниками джерел підвищеної небезпеки.

21. Охарактеризуйте практику Верховного Суду в частині порядку визначення розміру шкоди, завданої природним ресурсам, у тому числі, земельним ділянкам (Постанова ВС від 20.12.2018 р. у справі № 924/12/18; постанова ВС від 06.07.2018 р. у справі № 922/25130/17; постанова ВС від 13.05.2019 р. у справі № 920/1107/17).

22. Дайте характеристику еколого-правової відповідальності за екологічні правопорушення.

23. Дайте характеристику юридичної відповідальності за порушення умов договорів або порядку їх укладення в екологічних та земельних правовідносинах.

МОДУЛЬ 2

НЕ 2.1. Правове регулювання охорони та використання надр і вод в Україні

1. Поняття надр як об'єкта використання та правової охорони.
2. Право користування надрами: поняття, зміст, види.
3. Водні ресурси як об'єкт екологічних правовідносин.
4. Право водокористування та його види.
5. Особливості управління (адміністрування) у галузі охорони та використання надр.
6. Особливості управління (адміністрування) у галузі використання та охорони вод.
7. Правова охорона надр та вод.
8. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони та використання надр і вод в Україні.

Контрольні запитання та завдання

1. Сформулюйте визначення та порівняйте поняття «надра», «корисні копалини», «державний фонд надр», «родовище корисних копалин», «техногенне родовище корисних копалин», «державний фонд родовищ корисних копалин».
2. Яким чином можна класифікувати корисні копалини як об'єкт використання та охорони.
3. Назвіть суб'єкти, об'єкти та зміст права користування надрами
4. Проаналізуйте підстави та порядок виникнення права користування надрами.
5. Виділіть види користування надрами та водами:
6. Охарактеризуйте підстави припинення права користування надрами.
7. Проаналізуйте практику Верховного Суду в частині вирішення спорів про набуття та припинення права надрокористування (постанова ВС від 31.07.2019 р. у справі № 826/23816/15, адміністративне провадження

№ К/9901/64200/18; постанова ВС від 20.08.2019 р. у справі № 817/368/16, адміністративне провадження № К/9901/9683/18; постанова ВС від 20.08.2019 р. у справі № 823/1268/17, адміністративне провадження № К/9901/45801/18).

8. Визначте й охарактеризуйте функції управління (адміністрування) в галузі охорони та використання надр.

9. Дайте характеристики обліку у сфері використання й охорони надр. Зверніть увагу на державний кадастр родовищ та проявів корисних копалин, державний баланс запасів корисних копалин.

10. Охарактеризуйте державний геологічний контроль та державний гірничий нагляд: суб'єкти здійснення, завдання, порядок проведення.

11. Дайте визначення поняття вод та водного фонду.

12. На які види поділяються водні об'єкти та на що впливає така класифікація?

13. Якими є суб'єкт, об'єкт та зміст права користування водами?

14. Проаналізуйте підстави та порядок виникнення права користування водами.

15. Назвіть види користування водами.

16. Охарактеризуйте підстави припинення права користування водами.

17. В чому полягають особливості управління (адміністрування) водними ресурсами? В чому полягає басейновий принцип?

18. Визначте та охарактеризуйте функції управління (адміністрування) в галузі охорони та використання вод.

19. Яким є порядок проведення контролю у сфері використання та охорони вод?

20. Проаналізуйте основні положення міжнародних актів, які визначають правовий режим використання окремих водних об'єктів (Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер; Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів).

21. Охарактеризуйте водне законодавство ЄС (Водна рамкова директива (Директива 2000/60/ЄС) та стан його

імплементатії в українське національне законодавство.

22. В чому полягає юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони та використання надр і вод в Україні?

Практичні завдання

Задача 1

До Державної служби геології та надр України звернулась іноземна компанія із проханням надати у користування ділянку надр для будівництва та експлуатації підземних споруд.

Голова Держгеонадр України відмовив у задоволенні заявлених вимог і пояснив, що видача відповідних дозволів здійснюється за результатами аукціону.

Іноземна фірма оскаржила дії Держгеонадра до суду.

Окресліть коло суспільних відносин.

Які нормативні акти використані вами при вирішенні задачі?

Проаналізуйте роз'яснення голови Держгеонадра на предмет його відповідності чинному законодавству.

Виріште справу.

Задача 2

Спеціалізованим гірничодобувним підприємством «Альфа» на підставі відповідного дозволу на геологічне вивчення надр було самостійно за рахунок власних коштів проведено геологічне вивчення ділянки надр. Після цього представники підприємства звернулись до Державної служби геології та надр України для отримання дозволу на видобування розвіданих корисних копалин. У видачі дозволу їм було відмовлено. Відмова пояснювалась тим, що усі дозволи на право користування надрами реалізуються з аукціону.

Визначте види правовідносин, що виникли.

Чи правомірна відмова Державної служби з геології та надр України?

Який порядок отримання дозволів на користування надрами?

Виріште справу по суті.

Задача 3

Мешканець міста Хотин Луговий Л. на власній земельній ділянці розпочав облаштування криниці, маючи на меті використовувати підземні води для власних побутових і господарських потреб за допомогою електричного насоса.

Державний інспектор геологічного контролю, здійснивши перевірку умов та характеру проведених робіт, виніс постанову про їх припинення та наклав на Лугового Л штраф у розмірі 500 грн.

Луговий Л. оскаржив цю постанову до суду з вимогою усунути перешкоди у користуванні земельною ділянкою та стягнення збитків, заподіяних незаконним рішенням інспектора.

Охарактеризуйте правовідносини, що склались.

Чи правомірні дії державного інспектора геологічного контролю?

Чи підлягає скарга Лугового Л. задоволенню? Виріште справу по суті.

НЕ 2.2. Правове регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні

1. Ліси та рослинний світ як об'єкт правового регулювання використання, відновлення та охорони.

2. Правове регулювання використання й охорони об'єктів рослинного світу

3. Право власності на ліси.

4. Право лісокористування та його види.

5. Правова охорона лісів.

6. Тваринний світ як об'єкт охорони, використання та відтворення.

7. Право використання тваринного світу та його види.

8. Мисливство і полювання як форми користування об'єктами тваринного світу.

9. Управління (адміністрування) у сфері використання й охорони тваринного світу.

10.Правова охорона тваринного світу.

11. Відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення та назвіть види об'єктів рослинного світу.

2. Визначте особливості використання об'єктів рослинного світу.

3. Проаналізуйте наступні поняття: «ліс», «природні ліси», «праліси», квазіпраліси», «лісова ділянка», «земельна лісова ділянка», «лісовий фонд», «лісові ресурси».

4. Перелічіть категорії лісів та порядок їх виділення.

5. Визначте поняття та призначення особливо захисних лісових ділянок.

6. Якими є форми власності на ліси?

7. В чому полягають особливості набуття та припинення права приватної власності на ліси?

8. Охарактеризуйте постійне користування лісами: суб'єкти, підстави та порядок виникнення.

9. Якими є суб'єкти, підстави виникнення та здійснення тимчасового користування лісами?

10. В чому полягають особливості загального та спеціального використання лісових ресурсів?

11. Вкажіть документи, що посвідчують спеціальне використання лісових ресурсів та порядок їх отримання.

12. Проаналізуйте правове регулювання заготівлі деревини.

13. Як чинним законодавством врегульовано здійснення побічних лісокористувань?

14. Проаналізуйте поняття та призначення лісовпорядкування.

15. В чому полягає призначення обліку лісів та порядок ведення державних кадастрів лісів?

16. Охарактеризуйте правове регулювання відтворення лісів. Вкажіть форми відтворення лісів.

17. Проаналізуйте поняття та призначення контролю у галузі охорони, використання та відтворення лісів.

18. Вкажіть суб'єктів уповноважені здійснювати контроль у сфері охорони, використання та відтворення лісів.

19. Яким є призначення та порядок здійснення охорони лісів?

20. Охарактеризуйте тваринний світ як об'єкт правової охорони, використання та відтворення.

21. Виділіть види користування тваринним світом.

22. Охарактеризуйте особливості набуття об'єктів тваринного світу у приватну власність

23. Проаналізуйте особливості ведення мисливського господарства та здійснення полювання.

24. Назвіть види спеціального використання водних біоресурсів.

25. Розкрийте особливості здійснення рибальства. У чому полягає відмінність між промисловим та любительським рибальством?

26. Проаналізуйте особливості здійснення інших видів використання тваринного світу.

27. Вкажіть засоби охорони та відтворення тваринного світу.

28. Дослідіть основні положення міжнародних актів, які визначають правовий режим використання та охорони об'єктів рослинного і тваринного світу (Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат; Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська Конвенція); Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення).

29. Якою є відповідальність за порушення законодавства про охорону, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні?

30. Охарактеризуйте практику Верховного Суду в частині притягнення до відповідальності за порушення вимог щодо поводження з тваринами (постанова ВС від 11.12.2018 р. у справі № 910/8122/17, провадження № 12-186гс18; постанова ВС від 03.04.2019 р. у справі № 483/2089/16-ц, провадження № 61-6857св18).

Практичні завдання

Задача 1

Громадянка Чесночна Ю. в лютому 2021 року продавала проліски та збори лікарських трав поблизу місцевого супермаркету. За цими діями вона була виявлена представниками патрульної поліції. При огляді товарів у неї виявлені також квіти радіоли рожевої. За результатами цього на неї було складено протокол про адміністративне правопорушення та притягнуто до відповідальності.

Громадянка Чесночна Ю. пояснила, що є сертифікованою знахаркою-травницею та вже багато років збирає трави в місцевому лісі. Крім цього, вона знає, що такі її дії належать до загального використання об'єктів рослинного світу і не потребують жодних дозволів. Вона на безоплатних засадах допомагає усім потребуючим, а залишки в кінці сезону розпродас. Проліски ж вирішила продавати як перші вісники весни, які несуть радість людям. Порушення чинного законодавства в своїх діях не вбачає.

Охарактеризуйте види правовідносин, які описані у задачі.

Назвіть нормативні акти, які врегульовують описану ситуацію.

Чи є в діях Чесночної Ю. порушення чинного законодавства? Дайте їх юридичну кваліфікацію.

Чи заподіяно, на вашу думку, Чесночною Ю. шкоду навколишньому середовищу? Обґрунтуйте свою позицію.

Які з названих у задачі рослин віднесені до Червоної книги України? Дайте посилання на нормативні акти.

Задача 2

Держекоінспекцією Закарпатської області за наслідками розгляду численних звернень мешканців міста Мукачеве було проведено перевірку дотримання вимог законодавства про захист тварин від жорстокого поводження ТОВ «Тварини цирку». За результатами позапланової перевірки інспектором зафіксовано факти порушення правил утримання диких тварин: виявлено зебру, яка потребувала невідкладної ветеринарної допомоги, двох левів з численними колотими ранами. Крім

цього, причеп для перевезення дресированих собак породи пудель має пошкоджений дах та прогнилу підлогу.

За наслідками перевірки відповідальних осіб (директора та дресирувальників) притягнуто до юридичної відповідальності. Крім цього, винесено припис про призупинення діяльності цього пересувного цирку до усунення усіх виявлених порушень.

Директор ТОВ «Тварини цирку» звернувся до суду із позовом про визнання перевірки такою, що проведена з порушенням встановленого порядку та з проханням скасувати усі винесені за результатом перевірки постанови і приписи. Свої вимоги він мотивував тим, що причеп збиралися ремонтувати за кошти, зароблені під час цих гастролей. А що стосується стану здоров'я і травм тварин, то суду слід взяти до уваги, що дресування іншими методами неефективне і травмуються лише агресивні особини.

Окресліть коло відносин, які виникли в описаній ситуації.

Які вимоги до поведження з тваринами встановлені чинним законодавством?

Чи дозволено в Україні діяльність цирків із використанням тварин?

Чи є порушення в діях інспектора Держекоінспекції?

Чи є порушення законодавства з боку ТОВ «Тварини цирку». Якщо так, то кваліфікуйте виявлені правопорушення.

Вирішите справу.

Задача 3

ФОП Кострижевський Р. звернувся до Державного підприємства «Вижницький лісгосп» із проханням надати дозвіл на здійснення рубки головного користування для заготівлі деревини, придатної для виготовлення меблів. Директор ДП «Вижницький лісгосп» пояснив ФОП Кострижевському Р., що такий дозвіл має назву лісорубний квиток і видавати його лісгосп не має права. Натомість він може запропонувати йому здійснити вирубку необхідної кількості деревини в межах розрахункової лісосіки, визначеної для лісгоспу. ФОП погодився на таку пропозицію і заготовив 3 тис. куб. м. деревини різних порід.

Факт такої домовленості і, відповідно, вирубки став відомим Держекоінспекції Чернівецької області. Було проведено позачергову перевірку, за результатами якої до відповідальності за порушення правил спеціального лісокористування було притягнуто директора ДП «Вижницький лісгосп» та ФОП Кострижевського Р. Крім цього, інспекцією було подано до суду позов про відшкодування завданої описаними діями (вирубкою без необхідних документів) шкоди лісовим ресурсам Чернівецької області.

ФОП Кострижевський Р. та ДП «Вижницький лісгосп» у суді пояснили, що в своїх діях не вбачають порушення чинного законодавства, адже уся вирубка відбувалась у межах установлених для ДП лімітів.

Окресліть коло відносин, які виникли в описаній ситуації.

Опишіть порядок отримання дозвільних документів для заготівлі деревини.

Дайте правову оцінку домовленості між ДП і ФОП.

Чи правомірно діяла Держекоінспекція?

Вирішите справу.

НЕ 2.3. Правове регулювання охорони атмосферного повітря в Україні

1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони.
2. Державне управління (адміністрування) у сфері охорони атмосферного повітря.
3. Правові заходи охорони атмосферного повітря.
4. Правове регулювання охорони клімату.
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони атмосферного повітря.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте категорії «повітря», «атмосферне повітря», «повітряний простір», «космос»: визначте поняття та співвідношення.

2. В чому полягають особливості охорони та використання атмосферного повітря?

3. Якими є особливості управління в сфері охорони та використання атмосферного повітря (проаналізуйте систему уповноважених органів та функції у сфері охорони атмосферного повітря)?

4. Визначте особливості реформування системи моніторингу атмосферного повітря в Україні.

5. Охарактеризуйте стандартизацію та нормування в сфері охорони атмосферного повітря.

6. У чому полягає регламентація шумового, радіаційного та інших видів забруднень атмосферного повітря?

7. Яким є правове регулювання діяльності, що впливає на погоду та клімат?

8. Як врегульовано юридичну відповідальність за порушення законодавства про атмосферне повітря?

9. Опишіть яким чином здійснюється правова охорона клімату за законодавством України та в міжнародному праві.

10. Проаналізуйте основні положення міжнародних актів у сфері охорони атмосферного повітря та клімату (Конвенція ООН про транскордонне забруднення повітря на великі відстані; Рамкова конвенція ООН про зміну клімату; Кіотський протокол та Паризька угода до названої конвенції; Віденська конвенція про охорону озонового шару; Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар).

11. Дайте характеристику основних актів ЄС у сфері охорони атмосферного повітря та клімату (Директива 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи; Директива 2001/81/ЄС про гранично допустимі викиди для окремих забруднюючих атмосфери речовин, що встановлюються на національному рівні; Регламент (ЄС) № 1005/2009 Європейського Парламенту і Ради від 16 вересня 2009 року про речовини, що руйнують озоновий шар) та визначте рівень адаптації українського законодавства до вимог ЄС.

Практичні завдання

Задача 1

До управління екології та природних ресурсів Чернівецької обласної державної адміністрації звернулося ТОВ «Добрива Буковини» (далі – ТОВ) з клопотанням про збільшення встановленого ліміту на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря зі стаціонарних джерел. ТОВ пояснило таке клопотання збільшенням обсягів виробництва добрив і, відповідно, збільшенням потенційного впливу на атмосферу. Начальник управління задовольнив клопотання ТОВ і збільшив для нього ліміт викидів у два рази.

Через деякий час Держекоінспекцією було проведено перевірку додержання вимог екологічного законодавства ТОВ «Добрива Буковини». В результаті перевірки було виявлено перевищення з боку ТОВ встановлених нормативів граничнодопустимих викидів в атмосферне повітря. Директора ТОВ притягнуто до адміністративної відповідальності. На заперечення директора і пояснення, що начальник управління екології та природних ресурсів задовольнив його клопотання про збільшення лімітів викидів в атмосферне повітря, інспектор Держекоінспекції не відреагував. Він зазначив, що чинне законодавство передбачає лише нормативи викидів і жодних згадок про ліміти не містить, а наявні нормативи ТОВ перевищило.

Директор ТОВ «Добрива Буковини» звернувся до вашого адвокатського об'єднання за консультацією.

Охарактеризуйте правовідносин, які виникли в описаній ситуації.

Опишіть порядок регулювання викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами в Україні.

Дайте правову оцінку діям начальника управління екології та природних ресурсів Чернівецької обласної державної адміністрації.

Дайте правову оцінку діям інспектора Держекоінспекції.

Підготуйте консультацію для ТОВ «Добрива Буковини».

Задача 2

Фермерське господарство «Садочок» (далі – ФГ) систематично здійснює спалення сіна, яке залишилось з минулорічного врожаю та не було використане як корм для худоби.

Цей факт було виявлено та зафіксовано державним інспектором з охорони довкілля. За наслідками виявленого правопорушення на голову ФГ було накладено штраф. Крім цього інспектор звернувся до суду із проханням зборонити ФГ спалювати суху рослинність. Мотивацією таких рішень інспектора було те, що спалювання сіна призводить до викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, що в свою чергу є видом спеціального природокористування. Отже, такі дії потребують одержання ФГ спеціального дозволу.

Голова ФГ оскаржив накладення штрафу та заперечив проти позову. Свою позицію він аргументував так: інспектор не уповноважений подавати подібні позови, а також, що в результаті спалення сіна до атмосфери не потрапляє жодних забруднюючих або небезпечних речовин, отже, дозвіл на це отримувати не потрібно.

Окресліть коло суспільних відносин, які виникли в описаній ситуації.

Надайте висновок відносно того, чи є в діях ФГ ознаки спеціального використання атмосферного повітря.

Чи правомірно діє ФГ? Обґрунтуйте.

Проаналізуйте позицію державного інспектора на предмет її відповідності чинному законодавству.

Вирішите справу.

НЕ 2.4. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення

1. Землі сільськогосподарського призначення як об'єкт правового регулювання: поняття, склад і структура

2. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення

3. Право власності на землі сільськогосподарського призначення: особливості набуття та реалізації

4. Правове регулювання землекористування на землях сільськогосподарського призначення

5. Правове регулювання охорони земель сільськогосподарського призначення

Контрольні запитання та завдання

1. Яким визначають поняття і склад земель сільськогосподарського призначення?

2. Назвіть ознаки правового режиму земель сільськогосподарського призначення.

3. Опишіть порядок набуття у власність земель сільськогосподарського призначення фізичними особами в порядку безоплатної приватизації.

4. Охарактеризуйте порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв).

5. Яким є порядок набуття права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення на підставі цивільно-правових угод?

6. Назвіть особливості змісту «мораторію» на відчуження земель сільськогосподарського призначення (включаючи його зміни).

7. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ від 22 травня 2018 р. у Справі «Зеленчук і Цицора проти України» (заяви № 846/16 та № 1075/16), та рішення ЄСПЛ від 20 лютого 2020 р. у Справі «Антоненко та інші проти України» (заяви № 45009/13 та 53 інші) та їх вплив на правозастосовну практику в Україні.

8. В чому полягають особливості набуття і реалізації права власності на землі сільськогосподарського призначення юридичних осіб?

9. Визначте порядок набуття права користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення на умовах оренди.

10. Які особливості емфітевзису як підстави використання земельної ділянки сільськогосподарського призначення?

11. Охарактеризуйте особливості використання земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства

12. Опишіть правовий режим використання земельних ділянок для ведення підсобного господарства.

13. Визначте особливості використання земельної ділянки для ведення фермерського господарства.

14. Якими є особливості використання земельної ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва?

15. Охарактеризуйте особливості використання масиву земель сільськогосподарського призначення.

16. Назвіть особливості використання земельної ділянки для ведення садівництва.

17. Які особливості використання земельної ділянки для городництва, сінокосіння та випасання худоби?

18. Якими є підстави припинення права власності і користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення?

19. Проаналізуйте правове регулювання використання та охорони ґрунтів.

20. Охарактеризуйте порядок проведення консервації земель сільськогосподарського призначення.

21. Визначте особливості охорони земель сільськогосподарського призначення.

Практичні завдання

Задача 1

Громадянин Поліщук В., зареєстрований у смт. Рокитне Рівненської області, звернувся до Великодимерської селищної ради Броварського району Київської області клопотанням. У ньому він вказав, що має намір створити фермерське господарство і для цього потребує землю. Поліщук В. просив надати йому на території селища безоплатно у власність землю для ведення фермерського господарства орієнтовною площею 4 га.

У відповіді сільської ради вказано, що рада не має можливості задовольнити прохання Поліщука В. Відмова вмотивована таким: передача земельних ділянок для здійснення ФГ проводиться за спеціальною процедурою, яка вимагає отримання висновку про спроможність особи вести фермерське господарство, а також про наявність сільськогосподарської

освіти. Крім того, земельні ділянки для ведення фермерського господарства надаються в першу чергу мешканцям відповідного населеного пункту. Наразі ж на розгляді селищної ради перебуває понад 50 подібних заяв. Відтак, Поліщуку В. Було запропоновано звернутися із заявою про виділення земельної ділянки до Рокитнівської селищної ради.

Не погоджуючись із такою відмовою, Поліщук В. оскаржив її до суду.

Визначте коло суспільних правовідносин.

Опишіть порядок надання земельних ділянок для ведення фермерського господарства.

Чи відповідають вимоги Поліщука В. положенням чинного законодавства?

Надайте правову оцінку позиції ради.

Виріште справу.

Задача № 2.

Громадянка Близнюк володіє на праві власності земельною ділянкою для ведення особистого селянського господарства в м. Сторожинець Чернівецької області. Під час проведення перевірки за дотриманням законодавства про використання та охорону земель державним інспектором було виявлено суттєве забруднення ґрунту паливно-мастильними матеріалами.

Інспектор з контролю за використанням та охороною земель виніс припис про усунення виявлених порушень і надав 30 днів часу на це. Проте, завітавши із повторною перевіркою, він виявив, що площа забруднення не лише не зменшилась, а навіть збільшилась. Тож, ним було прийнято рішення про звернення до суду з вимогою примусово припинити право власності громадянки Близнюк на цю земельну ділянку у зв'язку з недотриманням нею законодавства про охорону земель та невиконання приписів державного інспектора.

У суді громадянка Близнюк проти позовних вимог заперечила та просила суд відмовити у їх задоволенні з наступних підстав: 1) відсутність вини громадянки Близнюк у забрудненні земельної ділянки паливно-мастильними матеріалами; 2) відсутність у інспектора повноважень

звертатися до суду із такого роду позовами; 3) відсутність правових підстав для примусового припинення права власності на земельну ділянку громадянки Близнюк.

Визначте коло суспільних правовідносин.

Охарактеризуйте компетенцію державного інспектора з контролю за використанням і охороною земель.

Назвіть підстави примусового припинення права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

Проаналізуйте аргументи громадянки Близнюк.

Виріште справу.

НЕ 2.5. Правовий режим земель житлової та громадської забудови; земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення

1. Склад і правовий режим земель житлової та громадської забудови
2. Склад і правовий режим земель промисловості
3. Склад і правовий режим земель транспорту, зв'язку, енергетики, оборони
4. Склад і правовий режим земель іншого призначення

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення та охарактеризуйте склад земель житлової та громадської забудови.
2. Охарактеризуйте правове регулювання використання земель житлової та громадської забудови.
3. Якими є правові вимоги щодо використання земель для індивідуального житлового, господарського і гаражного будівництва?
4. У чому полягають особливості використання земельних ділянок для кооперативного житлового і гаражного будівництва?
5. Які основні вимоги до використання земельних ділянок державного та комунального житлового фонду?
6. Проаналізуйте правовий режим земель промисловості.

7. Визначте особливості правового режиму земель індустріальних парків

8. Як здійснюється правове регулювання використання земель транспорту?

9. Охарактеризуйте правовий режим земель енергетичної системи та зв'язку.

10. В чому полягають особливості використання земельних ділянок для розміщення об'єктів альтернативної енергетики?

11. Охарактеризуйте правовий режим земель, наданих для потреб оборони та іншого призначення.

12. Проаналізуйте практику Верховного Суду в частині вирішення спрів щодо використання цих категорій земель (постанова КАС ВС від 31.07.2019 р. у справі № 806/5308/15, провадження К/9901/12305/18; постанова ВС від 12.06.2018 у справі № 905/1552/16, провадження № 12-124гс18).

13. Назвіть особливості юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства щодо цих категорій земель.

Практичні завдання

Задача 1

У 2019 році Боровко Д. отримав у власність в порядку приватизації земельну ділянку для будівництва і обслуговування житлового будинку на території м. Чернівці площею 0,08 га. Однак уже у 2020 році передав її за договором купівлі-продажу громадянину Італії Урсу А. Жодних будівельних робіт з боку Боровка Д. на цій ділянці не здійснювалось.

Урсу А. вирішив на ділянці побудувати не житловий будинок, а магазин. Адже, на його думку, місце розташування земельної ділянки сприятиме успішній підприємницькій діяльності. Власників сусідніх земельних ділянок обурило те, що поряд замість житлового будинку буде об'єкт торгівлі. Вони почали звертатися із численними скаргами до міської ради, прокуратури, територіального управління Держгеокадастру.

За результатами проведеної інспектором з контролю за використанням та охороною земель перевірки Урсу А. було надано припис припинити торговельну діяльність і знести магазин, оскільки ця земля за цільовим призначенням належить

до земель індивідуальної забудови.

Урсу А. звернувся за юридичною консультацією. Йому пояснили, що можна не виконувати цей припис. Адже цільове призначення земельної ділянки «для забудови». Яка саме забудова відбуватиметься – власник вирішує самостійно з урахуванням містобудівних вимог. Тож, побудувавши магазин, норм земельного законодавства він не порушив.

Охарактеризуйте суспільні відносини, які мали місце в описаній ситуації.

Охарактеризуйте обов'язки, що покладаються на власників земельних ділянок.

Чи мав право Боровко Д. відчужувати земельну ділянку на користь Урсу А.?

Чи правомірно діяв Урсу А.?

Чи відповідають земельному законодавству вимоги державного інспектора?

Виріште справу.

Задача 2

Адвокат Левицький Р. є власником земельної ділянки для будівництва житлового будинку. На ділянці розташовано садибний будинок, право власності на який належить також Левицькому Р.

Левицький Р. для власної зручності почав вести прийом клієнтів у своєму помешканні. Для цього він переобладнав одну з кімнат будинку, яка мала окремий вхід.

Через деякий час державний інспектор з контролю за використанням та охороною земель у процесі проведення перевірки дотримання земельного законодавства склав постанову про адміністративне правопорушення за статтею 53 КУпАП, обґрунтувавши це тим, що Левицький Р. не мав права використовувати земельну ділянку та житловий будинок для ведення підприємницької діяльності.

Цю постанову Левицький Р. оскаржив до обласного управління Держгеокадастру.

Через деякий час після складання зазначеної постанови Левицькому Р. надійшло повідомлення від Державної податкової служби України про необхідність обрахування та

сплати земельного податку за ставками, встановленими для земель промисловості.

Охарактеризуйте суспільні відносини, які мали місце в описаній ситуації.

Чи є порушення в діях Левицького Р.? Обґрунтуйте свою позицію.

Чи є порушення в діях державного інспектора? Обґрунтуйте свою позицію.

Яке рішення має бути прийнято по скарзі Левицького Р.?

Чи відповідає вимогам чинного законодавства повідомлення ДПС України?

Задача 3

У зв'язку з розвитком міжнародних зв'язків Львівська обласна рада прийняла рішення про необхідність розширення меж території аеропорту в місті Львові. Збільшення території аеропорту передбачається за рахунок земель агрохолдингу та полігона військової частини.

Військова частина не заперечувала проти меж землекористування за умови, що буде збережено всі її навігаційні споруди, лінію телеграфного зв'язку та електропередач або ж вони будуть перенесені на нову територію у розмірах, визначених законодавством.

Керівництво агрохолдингу категорично відмовилось від передачі земельних ділянок для потреб розширення аеропорту.

Визначте коло суспільних відносин.

Який порядок зміни цільового призначення земельних ділянок?

Який порядок вилучення земельних ділянок для суспільних потреб?

Який порядок використання земель авіаційного транспорту?

Якими можуть бути дії обласної ради?

НЕ 2.6. Правовий режим земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

1. Склад та правовий режим земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення
2. Склад та правовий режим земель оздоровчого призначення.
3. Склад та правовий режим земель рекреаційного призначення.
4. Склад та правовий режим земель історико-культурного призначення.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення та охарактеризуйте склад земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.
2. Якими є особливості набуття прав на землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення?
3. Дайте визначення та охарактеризуйте склад земель оздоровчого призначення.
4. В чому полягають особливості надання у власність та користування земель оздоровчого призначення? Умови і порядок використання земель оздоровчого призначення.
5. Охарактеризуйте правовий режим округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони земель оздоровчого призначення.
6. Дайте визначення та охарактеризуйте склад земель рекреаційного призначення.
7. Назвіть основні риси правового режиму земель рекреаційного призначення у населених пунктах.
8. Визначте поняття і склад земель історико-культурного призначення.
9. Яким є правовий режим земель історико-культурних заповідників, земель, на яких розташовані музеї, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених пунктів?
10. Охарактеризуйте правовий режим охоронних зон пам'яток культури.

11. Які особливості правового режиму земель, на яких розташовані об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО?

12. Проаналізуйте практику Верховного Суду в частині охорони земель історико-культурного призначення (постанова ВС від 21.08.2019 р. у справі № 826/12524/18, адміністративне провадження № К/9901/19255/19; постанова ВС від 22.05.2019 р. у справі № 751/1776/17, провадження № 61-31111св18).

13. Охарактеризуйте основні положення Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини.

14. Визначте особливості юридичної відповідальності за порушення вимог законодавства щодо цих категорій земель.

Практичні завдання

Задача 1

Громадянка Кострубата подала до міської ради заяву про приватизацію земельної ділянки, належної їй на праві постійного землекористування, яка розташована в м. Рахів Закарпатської області. За результатами розгляду заяви Кострубата отримала відмову, вмотивовану тим, що місце розташування земельної ділянки не відповідає чинному законодавству. Зокрема, було відзначено те, що ця територія включена до складу Карпатського біосферного заповідника. Відповідно ці землі не можуть бути передані у приватну власність.

Кострубата оскаржила відмову до суду.

Визначте коло суспільних правовідносин.

Охарактеризуйте склад і правовий режим земель біосферних заповідників.

Проаналізуйте прохання гр. Кострубатої на предмет її відповідності чинному законодавству.

Чи правомірною є відмова міської ради? Аргументуйте свою позицію.

Чи підлягає позов гр. Кострубатої задоволенню?

Задача 2

Міська рада задовольнила клопотання ТОВ «Зірка» про відведення земельної ділянки для будівництва житлово-офісного центру. На відведеній земельній ділянці ТОВ «Зірка»

розпочало будівельні роботи.

Мешканці прилеглих будинків, коли дізналися про будівництво, почали влаштували біля будівельного майданчика пікети і вимагати припинення будівництва. Вони зауважували, що при ухваленні рішення про відведення земельної ділянки не були враховані інтереси мешканців прилеглих будівель, не було проведено громадських слухань. Крім того, активісти звертали увагу на те, що будівництво відбувається в історичній частині міста, що суперечить чинному законодавству.

Генеральний директор ТОВ «Зірка» у відповідь на протести громадян пообіцяв провести за рахунок ТОВ благоустрій прилеглих територій. Також він зазначив, що спірна земельна ділянка не належить до земель історико-культурного призначення, незважаючи на те, що знаходиться в історичній частині міста.

Під тиском громадськості та ЗМІ міська рада прийняла рішення про скасування рішення про надання ТОВ «Зірка» земельної ділянки.

ТОВ «Зірка», не погоджуючись із прийнятим радою рішенням ані за його змістом, ані за процедурою його прийняття, звернулося до суду.

Окресліть коло суспільних правовідносин, про які іде мова в описаній ситуації.

Охарактеризуйте склад і правовий режим земель історико-культурного призначення.

Проаналізуйте перше та друге рішення міської ради на предмет їх відповідності чинному законодавству.

Підготуйте юридичний висновок щодо описаної ситуації.

Задача 3

Громадянин Сапожник під час польових робіт на належній йому на праві власності земельній ділянці натрапив на рештки глиняного посуду та кістки. Він повідомив про знахідку істориків, які провели попередні дослідження і виявили на території земельної ділянки ще й рештки споруд періоду Київської Русі.

За результатами дослідження було оформлено експертний висновок про те, що віднайдені рештки являють собою

археологічні пам'ятки, які мають бути збережені. Рештки були занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Відтак, громадянин Сапожник отримав лист від місцевої ради про переведення його ділянки до категорії історико-культурного призначення, а також про встановлення заборони на проведення будь-яких земляних робіт на цій ділянці до створення комісії з питань вивчення знахідок.

Гр. Сапожник не погодився із рішенням ради, адже на його думку, це призведе до втрати прибутку від викопування сільськогосподарських культур. Відтак, він найняв екскаватор і викопав усі рештки, які видалися йому історично цінними, та відвіз їх до обласного краєзнавчого музею.

Про ці дії стало відомо інспекції з контролю за використанням та охороною земель.

Охарактеризуйте коло правовідносин, які мали місце в описаній ситуації.

Охарактеризуйте особливості правового режиму земель історико-культурного призначення.

Чи були допущені порушення вимог чинного законодавства з боку громадянина Сапожника?

Запропонуйте шляхи вирішення ситуації, що склалася.

НЕ 2.7. Правові засади забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах діяльності суспільства

1. Поняття екологічної безпеки: юридична природа та ознаки.
2. Поняття та джерела екологічного ризику.
3. Забезпечення екологічної безпеки в промисловості за законодавством України.
4. Забезпечення екологічної безпеки в сільському господарстві за законодавством України.
5. Правове забезпечення екологічної безпеки, захисту населення і територій за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру.

Контрольні запитання та завдання

1. Назвіть поняття та ознаки екологічної безпеки.
2. Охарактеризуйте екологічний ризик як підставу виникнення правовідносин із забезпечення екологічної безпеки.
3. Що таке джерела екологічного ризику?
4. Опишіть правові засади діяльності об'єктів підвищеної небезпеки.
5. Як здійснюється декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки та ідентифікацію небезпечних факторів?
6. Визначте правові засади забезпечення екологічних вимог в процесі планування господарської діяльності.
7. У чому полягає правове забезпечення екологічних вимог в процесі проектування промислових об'єктів?
8. Вкажіть в чому полягає правове забезпечення екологічних вимог в процесі введення в експлуатацію промислових об'єктів.
9. Охарактеризуйте порядок застосування пестицидів і агрохімікатів.
10. Дайте визначення поняття екологічної безпеки в сільському господарстві.
11. Якими є правові засади забезпечення екологічної безпеки в сільському господарстві?
12. Проаналізуйте нормативно-правове забезпечення екологічної безпеки, захисту населення і територій за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру.
13. Опишіть особливості правового режиму та забезпечення екологічної безпеки в зонах надзвичайних екологічних ситуацій.
14. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року у справі «Дубецька та інші проти України»
15. В чому полягають основні положення міжнародних актів у сфері забезпечення екологічної безпеки (Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій; Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням; Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі)?
16. Охарактеризуйте основні акти ЄС у сфері забезпечення

екологічної безпеки (Директива 2008/98/ЄС про відходи; Директива 1999/31/ЄС про захоронення відходів; Директива 2010/75/ЄС про промислові викиди (всеохоплююче запобігання і контроль за забрудненнями); Директива 82/501/ЄЕС про значні небезпеки окремих видів промислової діяльності, пов'язані з небезпечними речовинами) та визначте рівень адаптації до них українського законодавства.

Практичні завдання

Задача 1

Група мешканців міста Коломия Івано-Франківської області звернулася до Акціонерного товариства «Концерн Галнафта» з вимогою про перенесення сховища нафтопродуктів, яке йому належить, за межі міста Коломия.

Ініціативна група зазначила, що випари паливно-мастильних матеріалів негативно впливають на їх самопочуття. У багатьох із них з'явилися нудота, головний біль, проблеми із тиском, а також астматичні прояви, у дітей поширилися алергічні реакції. Крім цього, по місту спостерігається пожовтіння листя на деревах і трави, а паливо, яке підтікає, забруднює міське озеро.

Керівник екологічної служби Акціонерного товариства «Концерн Галнафта» пояснив, що зберігання паливно-мастильних матеріалів здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства, тому у місцевих мешканців немає підстав для хвилювання. Крім цього, він наголосив на тому, що захворюваність населення залежить від багатьох факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, і немає жодних доказів, що у цьому є вина АТ «Концерн Галнафта». До того ж, забруднення озера нафтопродуктами не має ніякого значення, адже за рішенням міської ради вже три роки в цьому озері заборонено купання і вилов риби.

Незадоволена результатами перемовин, група ініціативних мешканців звернулася до територіального управління охорони навколишнього природного середовища.

Не отримавши відповіді, громадяни звернулись до суду з позовом до Акціонерного товариства «Концерн Галнафта» з

наступними вимогами: зобов'язати АТ «Концерн Галнафта» перенести сховище нафтопродуктів за межі міста; зобов'язати АТ за власний рахунок провести очищення забруднених земельних ділянок і міського озера. Як засіб компенсації шкоди, завданої здоров'ю, заявники вимагали від АТ профінансувати оновлення обладнання в місцевій лікарні.

Визначте види правовідносин, які виникли.

Надайте оцінку позицій мешканців міста Коломия та керівника екологічної служби Акціонерного товариства «Концерн Галнафта».

Чи забезпечило, на Вашу думку, захист права громадян на безпечне для їх життя й здоров'я довкілля управління охорони навколишнього природного середовища Івано-Франківської області?

Проаналізуйте позовні вимоги ініціативної групи. Чи підлягає позов задоволенню?

Задача 2

За результатами перевірки додержання вимог земельного законодавства фермером Сторожук було зафіксовано істотне забруднення ґрунтів засобами захисту рослин. Державний інспектор у протоколі про виявлене адміністративне правопорушення вказав, що таке забруднення спричинює і понаднормове забруднення плодово-овочевої продукції, яку вирощує Сторожук. Відповідно, фермер створює загрозу для життя і здоров'я споживачів його продукції.

Окрім притягнення до адміністративної відповідальності, інспектор прийняв рішення про доцільність звернення до суду з вимогою про примусове припинення права власності громадянина Сторожука на земельну ділянку через недотримання ним законодавства про охорону земель і створення загрози для життя та здоров'я людей.

Сторожук на позов заперечив, мотивуючи це наступним:

- 1) припущення про забруднення продукції безпідставне, адже жодних досліджень з боку інспектора проведено не було;
- 2) рівні забруднення ґрунту перевищені не сильно, відтак санкція у вигляді позбавлення права власності є неспіврозмірною вчиненому правопорушенню.

Визначте коло суспільних правовідносин.

Визначте, чи діяв державний інспектор з контролю за використанням і охороною земель в межах визначених для нього повноважень.

Опишіть підстави та порядок примусового припинення права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

Визначте правові вимоги поводження з засобами захисту рослин.

Чи містить чинне законодавство норми про вміст у продуктах харчування залишкових кількостей пестицидів і агрохімікатів?

Проаналізуйте правову позицію фермера.

Виріште справу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ

Екологічне та земельне право як галузі права.

Джерела екологічного та земельного права

Розпочинаючи вивчення даної теми, зверніть увагу на те, що передумовами становлення і розвитку екологічного права можна назвати різні за масштабами і сферами прояву, значенням, силі та ефективності впливу чинники соціального, економічного, політичного і правового життя. Водночас вирішальними є: по-перше, соціально-екологічна криза (об'єктивний фактор), по-друге, державна екологічна політика (суб'єктивний фактор). Зверніть увагу на положення Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Важливим для опанування питання становлення і розвитку екологічного права є визначення основних історичних етапів: консервативна охорона; раціональне використання природних ресурсів; захист, відновлення, оздоровлення навколишнього середовища; забезпечення екологічної безпеки.

Зверніть увагу на плюралізм визначень поняття екологічного права. Одні автори вважають, що воно є комплексною галуззю права, до складу якої входять кілька самостійних галузей (земельне, водне, гірниче, фауністичне та інше право), які регулюють різноманітні й відокремлені види екологічних відносин. На думку інших, екологічне право являє собою самостійну галузь, що обґрунтовується єдністю екологічної системи, екологічних відносин з їх внутрішніми різновидами. Екологічне право слід розглядати як самостійну (не комплексну) галузь з підгалузевою структурою, що включає в себе земельне, водне, гірниче, фауністичне, атмосфероохоронне право. Це зумовлене єдністю земельних, водних, гірничих, фауністичних, атмосфероохоронних та інших різновидів екологічних відносин. Вони виникають з приводу певних природних об'єктів, що розвиваються за відповідними законами природи. А всі природні об'єкти знаходяться в тісному об'єктивному взаємозв'язку і взаємозалежності, тому створюють єдину екологічну систему, що є об'єктивною основою (передумовою) існування. Тож, екологічне право України

визначаємо як систему правових норм, які регулюють екологічні відносини у сфері взаємодії людини і природи з метою раціонального використання, охорони, відтворення природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Важливими для характеристики екологічного права як галузі права є виокремлення його основних ознак і особливостей. При підготовці до заняття проаналізуйте основні з них: глобальність і значущість, молодість цієї галузі, інтенсивність розвитку, специфічність термінології, універсальність, об'ємність нормативного матеріалу й одночасно його розрізненість, змішаність методів правового регулювання, реактивність на кризові ситуації тощо.

Зверніть увагу на предмет екологічного права, який складають екологічні правовідносини, що виникають у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища (далі – НПС) і забезпечення екологічної безпеки, що базуються на множинності форм права власності, права природокористування і праві громадян на безпечне для життя і здоров'я НПС.

Зважаючи на те, що навчальна дисципліна передбачає поєднання у собі вивчення основних засад як екологічного, так і земельного права, проаналізуйте також поняття і предмет земельного права. Зважте, що земельне право є самостійною галуззю права, що являє собою систему правових норм, які регулюють земельні відносини з метою раціонального використання земель та їх ефективної охорони від негативного антропогенного і природного впливу, захисту прав фізичних та юридичних осіб на землю і забезпечення встановленого правопорядку та земельного ладу в країні. При цьому предметом земельного права, як і будь-якої іншої галузі права, є визначене коло суспільних відносин, урегульованих нормами даної правової галузі. Для визнання цих відносин предметом особливої галузі права, необхідні специфічні ознаки, які відрізняють їх від інших видів і груп суспільних відносин. Таким чином, до предмета земельного права можна віднести відносини, що пов'язані із використанням, охороною та відтворенням земель.

З'ясувавши поняття та предмет екологічного і земельного

права слід переходити до характеристики методів правового регулювання цих галузей. Варто розуміти, що їм обом притаманний змішаний метод правового регулювання, який поєднує у собі а) метод публічного права (імперативний) – метод наказів, заборон, владних приписів (наприклад: заборона заподіяння шкоди довкіллю згідно зі ст.66 Конституції України); б) метод приватного права (диспозитивний) – метод рівності сторін, дозволів, рекомендацій (наприклад: ст.ст. 140 і 141 Земельного кодексу серед підстав припинення прав на земельну ділянку закріплюється право добровільної відмови власника землі або землекористувача від права на земельну ділянку. Отже, власнику земельної ділянки та землекористувачу надається право альтернативного вибору: або використовувати земельну ділянку за основним цільовим призначенням, або відмовитися від неї).

Ведучи мову про принципи, зверніть увагу на те, що провідним принципом екологічного права є правове забезпечення досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи. На його основі можна сформулювати інші принципи: раціонального й ефективного використання природних об'єктів; цільового використання природних ресурсів; пріоритетності екологічних вимог перед іншими; комплексного підходу до використання та відтворення природних об'єктів тощо. Зверніть увагу на те, що основні принципи охорони навколишнього природного середовища закріплені у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». Основні принципи земельного законодавства відображені у Земельному кодексі України. Ними є: поєднання особливостей використання землі як природного ресурсу, основного засобу виробництва і територіального операційного базису; забезпечення рівності права власності на землю; невтручання держави у реалізацію суб'єктами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, крім випадків, передбачених законом; забезпечення раціонального використання й ефективної охорони земель; гарантованості прав на землю; пріоритетності вимог екологічної безпеки. При цьому треба пам'ятати, що наведені переліки не є вичерпними.

Переходячи до вивчення питання джерел екологічного та

земельного права, зверніть увагу на загальне поняття джерел права. Систему джерел екологічного та земельного права України складають Конституція України; закони України; міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; загальновизнані принципи і норми міжнародного права; підзаконні нормативні акти: постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази міністерств, служб, агентств та інспекцій; нормативні акти органів місцевого самоврядування.

Екологічні права та обов'язки особи

При вивченні теми та підготовці до заняття слід звернути увагу на те, що про ці права в міжнародному праві почали говорити досить пізно. Загальноприйнято міжнародним стандартом у галузі прав людини вважати Загальну декларацію прав людини, а також Міжнародні пакти про економічні, соціальні, культурні права і про громадянські, політичні права. Однак у жодному з цих актів не йде мова про екологічні права. Цьому є свої об'єктивні причини, пов'язані з тим, що в середині ХХ ст. проблеми охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки людини стояли не так гостро.

Уперше на міжнародному рівні право жити в сприятливому навколишньому середовищі було визначено в Декларації про навколишнє середовище, прийнятій на конференції ООН у Стокгольмі у 1972 р. У преамбулі цього документа зазначено, що, як природне, так і створене людиною навколишнє середовище, мають вирішальне значення для добробуту і реалізації основних прав людини, включаючи її право на життя. Основні ідеї названого документа пізніше набули розвитку в інших міжнародних актах. У Декларації Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку, яка пройшла у 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, закріплено право на здорове і плідне життя в гармонії з природою. В цій декларації також зафіксовані права на доступ до інформації про стан довкілля, участь у прийнятті рішень і доступ до правосуддя у сфері довкілля. Зауважте, що останнім часом міжнародне

співробітництво в екологічній сфері спрямоване на розроблення механізмів реалізації цих прав, а не тільки на їх декларування. Яскравим прикладом реалізації цієї тенденції є Конвенція про доступ до інформації і участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються охорони навколишнього середовища (Орхуська конвенція).

Після аналізу міжнародних актів, які визначають систему екологічних прав особи, перейдіть до вивчення національного правового регулювання у цій сфері. Тут дослідіть закріплення екологічних прав в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), Конституції України (1996) та інших нормативних актах. Найширший, але не вичерпний, перелік екологічних прав на сьогодні наведено у статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Студент повинен вміти назвати екологічні права, викладені в цьому законі.

Після вивчення загальних положень про екологічні права та проведення їх класифікації, доцільно буде зосередити увагу на аналізі окремих екологічних прав особи. Почати варто з права на безпечне навколишнє природне середовище (далі по тексту – НПС). У статті 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» витлумачено поняття «безпечні умови для людини». Ними є стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу факторів НПС на людину. Особливості права громадян на безпечне НПС полягають в тому, що: це право тісно пов'язане з правом на життя і охорону здоров'я; це загальнолюдське право, яке знайшло відображення в конституційному і екологічному праві; це право має переважно немайновий характер і передбачає охорону благ людини як біологічного і соціального організму; це інтегрована правова категорія, що об'єднує в своїй основі ряд галузевих прав: право на стабільну екологічну обстановку; право на екологічне благополуччя; право на якісне, сприятливе і здорове НПС; на використання корисних властивостей природи для задоволення необхідних життєзабезпечувальних, фізіологічних і духовних потреб; на охорону життя і здоров'я від несприятливих природних умов і природно-антропогенних факторів; право на

безпечне НПС є абсолютним правом.

Для належного захисту права на безпечне НПС важливим є розуміння критеріїв екологічної безпеки. До них можна віднести: 1) нормативи (гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин, гранично допустимі рівні акустичного, електромагнітного, радіаційного та іншого шкідливого впливу, гранично допустимі викиди у атмосферне повітря, гранично допустимі скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, надра); 2) принцип ВАТ (best available technique (англ.) – найкраща з доступних технік (або методик)); 3) систему екологічних, санітарно-епідемічних та інших норм, нормативів, вимог, правил, заборон.

Під час вивчення матеріалу про право на екологічну інформацію візьміть до уваги, що воно закріплене як на міжнародному рівні (Орхуська конвенція), так і на національному рівні (Конституція України, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про інформацію», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про відходи», Кодекс цивільного захисту України тощо). Доцільним буде проаналізувати складові екологічної інформації за Орхуською конвенцією, законами про охорону НПС та про інформацію. Основними джерелами такої інформації є відомості з кадастрів природних ресурсів, дані моніторингу довкілля, реєстри, архіви, довідки, які надають уповноважені на це органи державної влади, місцевого самоврядування та інші суб'єкти. Інформація про стан довкілля не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом. Виняток становить лише інформація про місце розташування військових об'єктів. Детальний порядок доступу до інформації визначається законами України «Про інформацію», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації». Визначивши це, детальніше проаналізуйте способи доступу до екологічної інформації.

Наступне право, якому треба дати характеристику, – це право на участь у прийнятті екологічно значимих рішень. Це право, за своєю суттю, проявляється через наступні екологічні права: на участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативних актів, в обговоренні матеріалів відносно

об'єктів, які можуть негативно впливати на стан НПС; право на участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони НПС, раціонального і комплексного використання природних ресурсів. Також до цієї групи прав відносять право на участь у громадських слуханнях, які проводяться в межах процедур ОВД і СЕО. Вивчаючи детальніше наведені права, зверніть увагу на суб'єктів цього права. Зокрема, як визначається громадськість, зацікавлена громадськість національним і міжнародним законодавством. Крім цього, зверніть увагу на нові для України закони «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про стратегічну екологічну оцінку».

Ведучи мову про право на відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями, варто розуміти, що це право особи реалізується шляхом звернення до уповноважених органів та (або) до суду про відшкодування шкоди здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на НПС. Таке право часом називають процесуальним правом. Підставою виникнення названого права є екологічне правопорушення. Його, як правило, характеризують через такі складові: протиправність діяння; заподіяння шкоди здоров'ю та (або) майну; причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діяннями та заподіяною шкодою. Суб'єктивною ознакою правопорушення є вина. Шкода, яка заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону НПС, підлягає компенсації в повному обсязі. Проте розмір і склад такої шкоди на нормативному рівні не визначені. Своєрідність такої шкоди полягає в її високій латентності (прихованості).

Важливим питанням теми, що розглядається, є «гарантії та захист екологічних прав». Під гарантіями реалізації екологічних прав розуміють систему юридичних засобів забезпечення здійснення екологічних прав фізичними особами в галузі екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища. Відповідно до чинного законодавства, реалізація екологічних прав забезпечується рядом заходів, зокрема здійсненням контролю за додержанням законодавства про охорону довкілля; створення мережі інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації; участю

громадськості в діяльності щодо охорони НПС; проведенням широкомасштабних заходів щодо підтримання, відновлення і покращення стану довкілля; обов'язком органів влади та суб'єктів господарювання здійснювати заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на НПС, дотримуватись екологічних вимог при плануванні, розміщенні, будівництві та експлуатації об'єктів економіки.

Ведучи мову про права, неможливо оминати й питання обов'язків. Конституція України закріпила обов'язок громадян не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати заподіяні збитки, а екологічне законодавство деталізувало його як обов'язок: а) берегти НПС, охороняти, раціонально використовувати природні ресурси відповідно до вимог екологічного законодавства; б) провадити діяльність із дотриманням вимог екологічної безпеки та екологічних нормативів; в) не порушувати екологічних прав та інтересів інших осіб; г) сплачувати штрафи за порушення екологічного законодавства; д) відшкодувати заподіяну довкіллю шкоду. Майже кожен законодавчий акт у сфері екологічного права, окрім переліку прав, містить і ряд обов'язків суб'єктів у тій чи іншій сфері.

Право власності на природні ресурси

Вивчення цієї теми розпочніть із дослідження поняття права власності на природні ресурси. Охарактеризуйте його як об'єктивне та суб'єктивне право, визначте загальні та спеціальні ознаки цього права. Зважте на те, що природні об'єкти як об'єкти права власності мають свою специфіку. На відміну від інших матеріальних цінностей вони є об'єктами природного походження і не створюються людською працею; природні ресурси не можуть бути відтворені в процесі виробництва як товар, а частина з них є вичерпними і невідтворюваними; об'єкти природи не мають вартості та не є майном у власному розумінні; більшість об'єктів природи не можна перемістити в просторі, окремі з них навіть неможливо виокремити, обмежити або індивідуалізувати; природні об'єкти існують в нерозривному зв'язку між собою, з екосистемами та

розвиваються за об'єктивними законами природи.

Після цього переходьте до характеристики форм власності на природні ресурси. Охарактеризуйте державну, комунальну і приватну форми власності. Зупиніться на конструкції «право власності Українського народу». Готуючи наведені питання, зверніть увагу на те, як поняття права власності розкривається у поресурсовому законодавстві.

Складовими елементами правовідносин власності на природні ресурси є суб'єкти, об'єкти, зміст, а також підстави виникнення, зміни і припинення цих відносин. Суб'єктами права власності на природні ресурси є Український народ, держава в особі органів державної влади, територіальні громади в особі органів місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи (як українські, так і іноземні), а також іноземні держави (наприклад, відповідно ст. 85 Земельного кодексу, іноземні держави можуть набувати у власність ділянки для розміщення дипломатичних представництв та інших, прирівняних до них, організацій відповідно до міжнародних договорів). Тому треба звернути увагу на те, що у деяких випадках іноземці та особи без громадянства не можуть набути право власності на окремі природні ресурси (ліси, землі сільськогосподарського призначення).

Об'єктами права власності на природні ресурси є те, з приводу чого складаються відповідні правовідносини, тобто індивідуально визначені частини природних ресурсів, надані у власність для певної мети. Більш детально об'єкти права власності визначаються у відповідних природоресурсних нормативних актах. Наприклад, об'єктом права власності на надра є державний фонд надр, об'єктом права власності на води виступає державний водний фонд тощо.

З аналізу земельного законодавства, можна зробити висновок, що під землею як об'єктом права власності розуміють верхній, поверхневий ґрунтовий шар, що використовується для сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, дно морів (у межах державного кордону) та інших водосховищ, а також іншу поверхню земної кори в межах територіальних кордонів України.

При підготовці цієї теми, зверніть увагу на те, що у

земельному праві поняття «земля» вживається в інтегрованому і диференційованому значеннях. У зв'язку з цим необхідно проаналізувати склад та категорії земель за Земельним кодексом України (далі – ЗК), поняття земельної ділянки та земельної частки (паю).

Окресливши коло суб'єктів і об'єктів права власності на природні ресурси, доцільно переходити до характеристики його змісту, а також підстав виникнення, зміни та припинення. Окрему увагу потрібно приділити особливостям набуття права власності на земельні ділянки. Слід врахувати, що вони суттєво різняться при набутті права власності із земель приватної власності та державної або комунальної власності. Окрему увагу варто приділити порядку набуття права власності в порядку приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян; набуття земель внаслідок приватизації сільськогосподарських підприємств, установ та організацій; набуття земельних ділянок в межах норм безоплатної приватизації, визначених ЗК України.

На завершення розгляду теми охарактеризуйте права й обов'язки власників природних ресурсів, а також гарантії їх реалізації та захисту.

Право природокористування

На початку розгляду теми треба дати визначення поняттю «право природокористування», охарактеризувавши його як об'єктивне та суб'єктивне право. Після цього варто переходити до характеристики суб'єктів, об'єктів та змісту права природокористування.

Зважте, що право природокористування базується на фундаментальних вимогах чинного законодавства, тобто на основоположних засадах правового регулювання, які є правовими принципами. До основних принципів права природокористування можна віднести наступні: похідний характер права природокористування від права власності на природні ресурси; принцип раціонального (екологічно-обґрунтованого) природокористування; принцип екосистемного (комплексного) підходу до регулювання природокористування;

принцип цільового використання природних ресурсів; принцип платності спеціального природокористування; усталеного розвитку права природокористування. Студентові слід дати характеристику та навести приклади реалізації зазначених принципів.

Важливим для опанування матеріалу цієї теми є ознайомлення з видами права природокористування, класифікованими за різними критеріями. Особливу увагу варто зосередити на загальному та спеціальному природокористуванні та чітко розмежувати їх між собою. Так, відповідно до чинного законодавства, використання природних ресурсів в Україні здійснюється в порядку загального і спеціального використання природних ресурсів. Право загального природокористування характеризується наступними ознаками: здійснюється виключно фізичним особам; не підлягає передачі і закріпленню за конкретною особою; не підлягає юридичній фіксації; здійснюється безоплатно; здійснення цього виду використання природних ресурсів обумовлено використанням корисних властивостей природних об'єктів як невід'ємної умови і джерела життєдіяльності людини, об'єктивною необхідністю спілкування людини з природою; на таке використання природних ресурсів не надаються дозволи, воно санкціонується державою і закріплюється законом. Натомість спеціальне природокористування: здійснюється юридичними і фізичними особами; підлягає передачі і закріпленню за конкретною особою; юридично фіксується в природо-ресурсних документах (кадастрах); здійснюється за плату; використання спрямовується на задоволення матеріальних, оздоровчих, естетичних, рекреаційних та ін. потреб; отримання дозволу є обов'язковим. Студент повинен вміти навести приклади використання природних ресурсів на праві загального та спеціального природокористування.

Не менш важливим питанням теми є й право орендного природокористування. Воно здійснюється на підставі статей Земельного, Водного, Лісового кодексів України, а також законів України «Про оренду землі», «Про мисливське господарство та полювання», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» та

підзаконними нормативними актами. В оренду можуть надаватися: земельні ділянки, лісові ділянки, водні об'єкти (їх частини), водні біологічні ресурси, об'єкти тваринного світу, а також мисливські угіддя. Сторонами договору оренди природних ресурсів сторонами є орендодавці й орендарі. Студенту слід визначити хто може виступати сторонами відповідного договору в залежності від типу природного ресурсу та охарактеризувати коло прав та обов'язків сторін.

Окрему увагу при підготовці теми слід приділити орендному землекористуванню. Відповідно до ЗК і Закону України «Про оренду землі», оренда землі – це засноване на договорі строкове, платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності. Орендарями земель можуть бути фізичні та юридичні особи як України, так і іноземні, міжнародні організації, а також іноземні держави. При характеристиці орендного землекористування зосередьтеся на порядку укладання договору та вимогах до нього (форма, істотні умови) моменті виникнення права, підставах припинення, пролонгації та переважного права на переукладання договору оренди земельної ділянки.

Після опанування основних засад орендного природокористування перейдіть до вивчення особливостей постійного природокористування. Варто визначити коло об'єктів і суб'єктів цього права. Зокрема, право постійного користування земельною ділянкою характеризується обмеженим суб'єктно-об'єктним складом. Об'єктами можуть бути лише земельні ділянки державної та комунальної власності, а коло суб'єктів, визначено у ЗК. Водночас, існуюче тепер право постійного користування інших суб'єктів, що виникло до набрання чинності ЗК від 25.10.2001, зберігається. Моментом виникнення права постійного користування земельною ділянкою є момент реєстрації постійного користування в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Окремим питанням потрібно розглянути земельні сервітути, право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та право

користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій). При цьому необхідно визначити суб'єктно-об'єктний склад відповідних правовідносин, підстави їх виникнення, зміни та припинення.

На завершення розгляду теми охарактеризуйте основні засади добросусідства в земельному праві.

Правові засади управління (адміністрування) у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів

На початку вивчення теми доцільно буде виявити та охарактеризувати основні ознаки управління (адміністрування) в галузі екології. Складність та багатогранність управління у галузі екології зумовлені тим, що, з одного боку, слід враховувати об'єктивні, стихійні процеси самоуправління в природі, а з іншого – необхідне цілеспрямоване управління використанням та охороною довкілля. Екологічне управління можна розглядати в кількох аспектах: через систему (сукупність) органів, які його здійснюють; шляхом аналізу функцій покладених на ці органи; за допомогою тих способів, методів і правових інструментів, які використовуються для реалізації функцій.

Залежно від суб'єкта, який виконує управлінські функції, управління у сфері екології поділяють на державне, самоврядне, громадське та виробниче. При підготовці теми належить охарактеризувати кожен із названих видів управління. Найбільше повноважень покладено саме на органи державного управління. До органів загальної компетенції відносяться органи державної влади, на які поряд із загальними управлінськими повноваженнями покладені і функції забезпечення екологічної безпеки (Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи). До органів спеціальної компетенції відносяться органи державної виконавчої влади, для яких здійснення функцій управління охороною і використання довкілля є основним завданням, а їх можна поділити на три такі групи: комплексні – ті, які виконують блок природоохоронних завдань щодо всіх

природних об'єктів (таким органом є Міндовкілля); галузеві – забезпечують управління охороною і використанням окремих природних об'єктів (Держгеокадастр, Держводагентство, Держлісагентство тощо); функціональні – виконують одну або декілька природоохоронних функцій стосовно всіх природних об'єктів (Держекоінспекція). Потрібно ознайомитись із положеннями, які визначають компетенцію відповідних центральних органів виконавчої влади. Також варто проаналізувати компетенцію органів місцевого самоврядування в частині адміністрування у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів. Окремим питанням необхідно розглянути громадське управління. Для цього проаналізуйте права громадських організацій у сфері охорони НПС, а також повноваження та правовий статус громадських інспекторів з охорони довкілля.

Після характеристики інституційної складової адміністрування у сфері охорони НПС необхідно переходити до функціональної складової: дати визначення поняттю «функція управління», навести їх класифікацію та охарактеризувати основні з них. Приділіть увагу питанням екологічного моніторингу, його завданням, видам та оновленому правовому регулюванню, визначте чим екологічний моніторинг відрізняється від екологічного контролю.

Окремо варто проаналізувати облікову функцію. Вона являє собою діяльність уповноважених на це суб'єктів, спрямовану на систематизацію відомостей про правовий, природний та господарський стан природних ресурсів, їх окремих складових частин, а також постійних і таких, що змінюються в часі, властивостей. Однією із форм обліку природних ресурсів є ведення природоресурсних кадастрів. Державний земельний кадастр становить основу для ведення кадастрів інших природних ресурсів. Ознайомтеся з основними засадами ведення Державного земельного кадастру. Іншим специфічним різновидом обліку в сфері охорони довкілля є державний облік і реєстрація шкідливих впливів на довкілля, їх видів та джерел. Здійснення такої функції дозволяє не тільки отримати об'єктивну картину впливу на довкілля, але і боротися із забрудненням НПС. Зокрема, органи Міндовкілля України

здійснюють облік суб'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на стан атмосферного повітря та здоров'я людей, облік видів та обсягів шкідливих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, видів і ступенів впливу на нього фізичних та біологічних факторів.

На завершення опанування теми ознайомтеся з основними засадами проведення оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки.

Економіко-правовий механізм забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування в Україні

При вивченні цієї теми встановіть, що завдання економічного механізму охорони довкілля полягає в тому, щоб забезпечити за допомогою економічних заходів досягнення цілей екологічної політики держави. При характеристиці ролі економічних заходів у забезпеченні природокористування і охорони довкілля потрібно відмітити, що адміністративні та економічні заходи управління природоохоронною діяльністю не є альтернативою один одному, а доповнюють один одного. Основи правового регулювання економіко-правового механізму охорони навколишнього природного середовища встановлені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» і деталізовані у ряді інших законодавчих та підзаконних актів. У цілому, економічний механізм включає в себе наступні заходи і засоби: екологічний податок та інші природоресурсні платежі; організація і діяльність екологічних фондів; стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища шляхом надання податкових та кредитних пільг, застосування інших фінансових механізмів; екологічне страхування та екологічний аудит. Отже, економічні важелі відіграють подвійну роль, яка полягає, з одного боку, в отриманні додаткових бюджетних коштів за експлуатацію природних об'єктів і техногенне навантаження на довкілля, а з іншого – у створенні таких умов, за яких самі виробники будуть зацікавлені в підвищенні екологічної безпечності своїх виробничих процесів, продукції та послуг з економічних міркувань.

Після цього переходьте до характеристики правового регулювання фінансування екологічних заходів. Зверніть увагу на те, що фінансування екологічних заходів здійснюється за рахунок Державного бюджету України; бюджету АРК та місцевих бюджетів; коштів підприємств установ, організацій; добровільних внесків та інших коштів. Водночас законодавство передбачає принцип цільового використання коштів на відповідні природоохоронні заходи.

Наступним питанням, необхідним для вивчення теми є екологічний податок та інші природоресурсні платежі, які поділяються на загальнодержавні та місцеві. До загальнодержавних відносять екологічний податок і рентну плату (за користування надрами для видобування корисних копалин; за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; за спеціальне використання води; за спеціальне використання лісових ресурсів), а до місцевих – плату за землю (земельний податок та орендну плату за землі державної та комунальної власності). Тут зверніться до відповідних розділів Податкового кодексу України, які визначають особливості справляння відповідних платежів.

Окремої уваги при вивченні теми потребує екологічний аудит. Для ліпшого опанування цього питання проаналізуйте основні положення Закону України «Про екологічний аудит». Дайте визначення цієї процедури, опишіть його мету і завдання. Після цього окресліть коло об'єктів та суб'єктів екологічного аудиту, назвати види. Чіткого розуміння потребують також випадки, у яких проведення аудиту обов'язкове.

Надалі необхідно охарактеризувати особливості правового регулювання екологічного страхування. Визначте правові засади його здійснення, випадки обов'язкового та добровільного страхування екологічних ризиків.

Юридична відповідальність за порушення екологічного та земельного законодавства в Україні

На початку опанування теми необхідно дати визначення поняттю юридичної відповідальності в екологічному та земельному праві. При цьому зважте на те, що юридична відповідальність може розглядатися у широкому (позитивна і ретроспективна) та вузькому (лише ретроспективна) значеннях. Під позитивною відповідальністю в екологічному та земельному праві розуміють правомірну діяльність, яка спрямована на виконання і дотримання юридично встановлених заходів відповідальності наперед, за майбутні негативні наслідки здійснюваної діяльності, як компенсацію за них. Під ретроспективною відповідальністю розуміють обов'язок правопорушника зазнати передбачених санкцією порушеної норми обмежень майнового та (або) немайнового характеру, які накладаються на нього уповноваженим органом або посадовою особою у відповідному процесуально-правовому порядку. Підставою виникнення ретроспективної юридичної відповідальності є наявність екологічного або земельного правопорушення (протиправного діяння), що порушує встановлений екологічний або земельний правопорядок і за вчинення якого законом передбачена юридична відповідальність.

Після характеристики основних понять доцільно переходити до характеристики складу та видів екологічних та земельних правопорушень. Необхідно, окрім теоретичного матеріалу, проаналізувати положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельного кодексу України, а також актів, які визначають особливості притягнення до цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Надалі увагу слід зосередити на детальній характеристиці адміністративної відповідальності за екологічні та земельні правопорушення: визначити суб'єктів такої відповідальності, підстави притягнення (дослідити окремі склади правопорушень) та проаналізувати ефективність санкцій у контексті виконання ними функцій юридичної відповідальності. Після цього необхідно переходити до вивчення кримінальної

відповідальності за порушення вимог екологічного та земельного законодавства. Окрему увагу варто приділити аналізу складів кримінальних правопорушень у цій сфері, які викладені у розділі «Кримінальні правопорушення проти довкілля», а також в інших розділах Кримінального кодексу України, наприклад, екоцид, жорстоке поводження з тваринами, забруднення або псування земель, незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, безгосподарське використання земель тощо.

Окремим питанням при вивченні цієї теми винесено цивільно-правову відповідальність. Специфіка цього виду відповідальності зумовлена наступними факторами: специфічним об'єктом правопорушення, особливостями обчислення і доведення шкоди, складністю доведення причинно-наслідкового зв'язку між діянням та завданою шкодою. У правовому регулюванні відносин щодо застосування цивільної відповідальності можна умовно виділити три рівні: норми «загального» цивільного законодавства та норми господарського законодавства, що їх практично повністю відтворюють; норми екологічного законодавства, що передбачають особливості відповідальності за екологічні правопорушення, і норми земельного законодавства, що передбачають особливості відповідальності за власне земельні правопорушення як різновиди екологічних правопорушень. Особливість цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу або природним ресурсам, полягає у тому, що повинні бути відшкодовані як витрати держави, спрямовані на відновлення якості НПС, так і майбутні витрати природокористувачів на відновлення відповідних природних ресурсів. Застосування заходів адміністративної, кримінальної або дисциплінарної відповідальності не звільняє винних від обов'язку компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням НПС і погіршенням якості природних ресурсів. Особливу увагу зверніть на способи визначення розміру шкоди довкіллю: згідно з таксами, методиками обчислення розміру шкоди або, за їх відсутності, за фактичними витратами на відновлення порушеного стану навколишнього природного середовища з урахуванням

понесених збитків, у тому числі упущеної вигоди.

На завершення опанування теми дайте характеристику основних засад застосування дисциплінарної відповідальності за порушення вимог екологічного та земельного законодавства.

Правове регулювання охорони та використання надр і вод в Україні

Дана тема складається з двох відокремлених блоків питань: правове регулювання використання та охорони надр й правове регулювання використання та охорони вод. За цими блоками і доцільно проводити підготовку.

Для опанування особливостей використання і охорони надр студенту, перш за все корисно буде ознайомитись із положеннями Кодексу України про надра (далі – КпН) та постановами КМУ, які визначають порядок надання надр у користування. Термінологічний апарат також потребує уваги. З'ясуйте значення понять надра, державний фонд надр, корисні копалини, родовища корисних копалин, державний фонд родовищ корисних копалин. Далі перейдіть до вивчення поняття, змісту і видів права надрокористування. Право користування надрами похідне від права виключної власності Українського народу на надра. Воно має яскраво виражений цільовий характер, оскільки при наданні ділянок надр у користування обов'язково вказується конкретна мета, з якою вони повинні використовуватися та для якої вони надаються. Суб'єктами права користування надрами, згідно зі ст. 13 КпН, можуть бути фізичні та юридичні особи як України, так і іноземні. Об'єктами права користування надрами є юридично відокремлені ділянки надр, які закріплені на праві користування за конкретними суб'єктами. Ведучи мову про види права надрокористування, проведіть його класифікацію за строком користування та цільовим призначенням.

Окремо при підготовці теми необхідно зосередитись на порядку надання надр у користування. Слід зважати, що він може бути конкурсний та позаконкурсний (заявницький). Якщо користування надрами пов'язане з провадженням діяльності, визначеної Законом України «Про оцінку впливу на довкілля»,

надання їх у користування здійснюється з урахуванням результатів оцінки впливу на довкілля. Порядок отримання спеціальних дозволів на користування надрами визначено постановою КМУ від 30 травня 2011 року № 615 в редакції від 19 лютого 2020 р. № 124, відповідно до якої на кожний вид користування надрами в межах конкретної ділянки Держгеонадра України надає окремий дозвіл. Власник спеціального дозволу на надрокористування не вправі відчужувати права, надані йому спеціальним дозволом на користування надрами, іншій юридичній чи фізичній особі (дарувати, продавати, в тому числі передавати їх до статутних капіталів створюваних за його участю суб'єктів господарювання, а також вноситись як вклад у спільну діяльність). Право на користування надрами посвідчується актом про надання гірничого відводу. Гірничі відводи можуть надаватися Держпраці України лише за наявності у них спеціального дозволу на користування ділянкою надр, а також затвердженого в установленому порядку проекту розробки родовища корисних копалин або будівництва гірничодобувного об'єкта чи підземної споруди, не пов'язаної з видобуванням корисних копалин. Водночас, студенту варто розрізнити випадки, коли користування надрами може здійснюватись без надання гірничих відводів. Важливим в контексті опанування права надрокористування є визначення підстав та порядку припинення використання надр.

Після цього переходьте до вивчення особливостей використання та охорони вод. Для цього корисним буде ознайомитись із положеннями Водного кодексу України (далі – ВК) та з'ясувати значення основних понять: води, водний фонд, землі водного фонду. Далі необхідно визначити, чи можуть водні об'єкти перебувати у власності та надаватися у користування. Детально слід зупинитися на особливостях загального та спеціального водокористування та їх класифікації. Візьміть до уваги наступне. Загальне водокористування здійснюється громадянами безкоштовно, без надання відповідних дозволів та без закріплення водних об'єктів за окремими суб'єктами. Цільове призначення права загального водокористування – це плавання на човнах, купання, водопій

тварин, рибальство (любительське і спортивне), забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць. Обмеження загального водокористування, у тому числі обмеження плавання на човнах та купання, рибальства (любительського і спортивного), причалювання до берега у світлу пору доби у зв'язку з належності земельних ділянок прибережних захисних смуг (пляжної зони) на праві користування юридичним або фізичним особам забороняється. У населених пунктах органами місцевої виконавчої влади й органами місцевого самоврядування повинні виділятися та облаштуватися пляжні зони для безоплатного користування.

До спеціального використання водних ресурсів відносять забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, а також використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти. Цільовим призначенням спеціального водокористування є: задоволення питних потреб населення, а також оздоровчих, лікувальних, господарсько-побутових, сільськогосподарських, промислових, транспортних, енергетичних та інших державних і громадських потреб. Водночас ВК містить досить широкий перелік випадків водокористування, яке, хоча і має окремі ознаки спеціального, проте не належить до такого. Право на здійснення спеціального водокористування посвідчується дозволом, який видається територіальними органами Держводагентства. У дозволі на спеціальне водокористування у разі необхідності встановлюються ліміти: забору води, використання води та скидання забруднюючих речовин. Окрему увагу зверніть на підстави припинення права спеціального водокористування в адміністративному та судовому порядку.

При підготовці питань теми проаналізуйте також орендне водокористування. У користування на умовах оренди водойми надаються для наступних потреб: рибогосподарських, рекреаційних, культурно-оздоровчих, лікувальних, туристичних, спортивних, здійснення науково-дослідних робіт. Для цих цілей можуть передаватися в оренду водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), озера, ставки та замкнені природні водойми. Не можуть бути надані в оренду для потреб рибного

господарства водні об'єкти, що: 1) використовуються для питних потреб; 2) розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Важливим фактом є те, що водні об'єкти надаються в оренду саме за договором оренди землі в комплексі з розташованою на ній водоймою у визначеному земельним законодавством порядку. Надання водних об'єктів в оренду не обмежує права загального водокористування на них, крім визначених законом випадків. Заборона загального користування водними об'єктами, наданими в користування на умовах оренди, а також їх нецільове використання є підставою для примусового припинення договору оренди.

Після опанування питань, які стосуються водокористування, приділіть увагу особливостям державного управління у галузі використання та охорони вод, а саме: визначте суб'єкти такого управління та охарактеризуйте основні функції. Візьміть до уваги, що управління у цій сфері відбувається за басейновим принципом.

На завершення розгляду теми визначте основні засади правової охорони вод і надайте характеристику територіям зі спеціальним водоохоронним режимом.

Правове регулювання охорони, використання та відтворення об'єктів рослинного і тваринного світу в Україні

Дана тема складається з двох відокремлених блоків питань: правове регулювання використання та охорони об'єктів рослинного світу та правове регулювання використання та охорони об'єктів тваринного світу. За цими блоками і доцільно проводити підготовку до занять.

При опануванні питань, присвячених рослинному світу, ознайомтеся з положеннями Закону України «Про рослинний світ» і Лісового кодексу України, зверніть увагу на термінологічний апарат і надайте характеристику основним поняттям: рослинний світ, ліс, лісовий фонд, лісова ділянка, земельна лісова ділянка. Також зверніть увагу на такі поняття як праліси, квазіпраліси та природні лиси (підстави їх виділення та

особливості правового режиму в межах цих територій). Надалі переходьте до характеристики права власності на ліси з урахуванням наступних положень. Ліси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з дня державної реєстрації права власності на земельну ділянку. Ліси, які отримані у спадщину іноземцями та особами без громадянства та іноземними юридичними особами, повинні бути відчужені ними протягом одного року.

Окрему увагу приділіть праву лісокористування. При цьому охарактеризуйте його суб'єктно-об'єктний склад, визначте основні види лісокористування. Зокрема, за строками останнє може бути постійним і тимчасовим. У постійне користування ліси на землях державної та комунальної власності надаються спеціалізованим державним (комунальним) лісогосподарським підприємствам, установам та організаціям, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи для ведення лісового господарства. Всі ліси, що перебувають у державній, комунальній або приватній власності можуть бути об'єктом тимчасового користування. Тимчасове користування лісами може бути: короткостроковим – до 1 року та довгостроковим – від 1 до 50 років.

Не менш важливою з точки зору правозастосування є класифікація лісокористування на загальне та спеціальне. Спеціальне використання лісових ресурсів – здійснюється на лісових ділянках, які виділяються для цієї мети, без надання земельних ділянок. У порядку спеціального використання за цільовим призначенням можуть здійснюватись такі види використання лісових ресурсів: заготівля деревини в порядку рубок головного користування; побічні лісові користування – сінокосіння, випасання худоби, розміщення вуликів та пасік, заготівля і збір дикорослих плодів, горіхів, ягід, лікарських рослин і технічної сировини; заготівля другорядних лісових матеріалів; використання корисних властивостей лісів для відтворення ресурсів тваринного походження, користування

лісом для потреб мисливського господарства; використання лісів у науково-дослідних, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях. Спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом – лісорубним або лісовим квитком. Форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі затверджені Постановою КМУ від 23 травня 2007 р. № 761 «Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів». Далі визначте основні вимоги до здійснення того чи іншого виду лісокористування.

Для опанування блоку питань, присвячених тваринному світу як об'єкту охорони, використання та відтворення ознайомтеся з положеннями законів України «Про тваринний світ», «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про мисливське господарство і полювання» та визначити які об'єкти підпадають під охорону з боку екологічного права. Після цього переходьте до характеристики права власності і права використання об'єктів тваринного світу з урахуванням наступного. Усі об'єкти тваринного світу, які перебувають у стані природної волі і знаходяться на території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, є об'єктами права власності Українського народу. Крім цього, об'єкти тваринного світу можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Незалежно від форми власності на них, об'єкти тваринного світу знаходяться під охороною держави. У приватній власності юридичних та фізичних осіб можуть перебувати об'єкти тваринного світу, вилучені зі стану природної волі, розведені (отримані) у напіввільних умовах чи в неволі або набуті іншим не забороненим законом шляхом.

Переходячи до характеристики права використання об'єктів тваринного світу необхідно розуміти, що суб'єктами права користування тваринним світом може бути широке коло фізичних та юридичних осіб, в тому числі – іноземних. Виділяють наступні види використання об'єктів тваринного світу: рибальство, включаючи добування водних безхребетних тварин; мисливство; добування (придбання) диких тварин з метою утримання і розведення у неволі чи напіввільних умовах;

використання об'єктів тваринного світу в культурно-освітніх, наукових, виховних та естетичних цілях; використання корисних властивостей життєдіяльності тварин; використання диких тварин з метою одержання продуктів їх життєдіяльності. Важливим з точки зору правозастосування, є поділ видів використання об'єктів тваринного світу на загальне і спеціальне. При підготовці цієї теми дайте характеристику порядку здійснення такого використання.

Окремої уваги при опануванні теми потребує вивчення основних засад ведення мисливського господарства та полювання з точки зору положень екологічного права. Мисливство – це вид спеціального використання тваринного світу шляхом добування мисливських тварин (диких звірів і птахів, що можуть бути об'єктами полювання), які перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах у межах мисливських угідь. Мисливство здійснюється юридичними та фізичними особами (користувачами), які ведуть мисливське господарство. Мисливське господарство ведеться в межах мисливських угідь. Полювання є однією з основних форм користування державним мисливським фондом. Полювання визначають як сукупність дій особи, спрямованих на вистежування, переслідування з метою добування і саме добування мисливських тварин. Право на полювання можуть набути громадяни України, які досягли 18-річного віку, а також іноземці, які одержали дозвіл на добування мисливських тварин та інші документи, що засвідчують право на полювання.

Після характеристики правового регулювання мисливства варто переходити до визначення правових засад здійснення рибальства. Рибальством є добування риби та водних безхребетних. В Україні може здійснюватись промислове, любительське та спортивне рибальство. Для ліпшого засвоєння даного питання ознайомитеся з положенням порядку здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженого постановою КМУ від 18 липня 1998 р. № 1126.

На завершення вивчення теми приділіть увагу правовій охороні тваринного світу та проаналізуйте основні заходи, спрямовані на збереження, відтворення та використання останнього.

Правове регулювання охорони атмосферного повітря в Україні

Для вивчення питань цієї теми ознайомтеся з положеннями Закону України «Про охорону атмосферного повітря» та зверніть увагу на те, що під атмосферним повітрям прийнято розуміти життєво важливий компонент НПС, який являє собою природну суміш газів, які знаходяться за межами житлових, виробничих та інших приміщень і утворює зовнішню оболонку Землі. Відносини з приводу регламентування якості повітря, яке знаходиться в межах приміщень, регулюються санітарним, цивільним, житловим та іншим законодавством. Далі необхідно визначити основні ознаки атмосферного повітря, які зумовлюють особливості його охорони.

Після цього перейдіть до характеристики основних функцій управління (адміністрування) у сфері охорони атмосферного повітря: нормування, дозвільної, обліку, моніторингу та контролю. Характеризуючи функцію нормування слід приділити увагу нормативам: екологічної безпеки атмосферного повітря; гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами; місту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах пересувних джерел та шкідливого впливу їх фізичних факторів. Вивчаючи облікову функцію студенту необхідно знати, що державному обліку підлягають: об'єкти, які шкідливо впливають або можуть вплинути на здоров'я людей та стан атмосферного повітря; види і обсяги шкідливих речовин, що викидаються в атмосферне повітря; види і ступені шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосфери. Далі перейдіть до характеристики моніторингу атмосферного повітря, який здійснюється за показниками якості атмосферного повітря та атмосферних опадів.

Наступним питанням, яке слід опанувати при вивченні теми, є дозвільна система регулювання впливів на атмосферу. До заходів дозвільного характеру можемо віднести надання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, а також на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та

атмосферних явищ. Крім цих заходів зверніть увагу на регулювання шкідливого впливу фізичних та біологічних факторів на атмосферне повітря. Зокрема, чинне законодавство передбачає, що відвернення, зниження і досягнення безпечних рівнів виробничих та інших шумів мають забезпечуватись: створенням і впровадженням малошумних машин і механізмів на основі технічного нормування; удосконаленням конструкцій транспортних засобів та умов їх експлуатації, а також утриманням у належному стані залізничних і трамвайних колій, автомобільних шляхів, вуличних покриттів; розміщенням підприємств, аеродромів, транспортних магістралей та інших об'єктів з джерелами шуму при плануванні і забудові населених пунктів відповідно до встановлених санітарно-технічних вимог, будівельних норм та карт шуму; виробництвом будівельних матеріалів, конструкцій, технічних засобів і споруд з необхідними акустичними властивостями тощо.

На завершення вивчення теми ознайомтеся з міжнародними актами в галузі охорони атмосферного повітря та боротьби зі зміною клімату, зокрема Конвенцією ООН про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, Рамковою конвенцією ООН про зміну клімату, Кіотським протоколом і Паризькою угодою до неї, Віденською конвенцією про охорону озонового шару та Монреальським протоколом про речовини, що руйнують озоновий шар.

Правовий режим земель сільськогосподарського призначення

Запропонована до розгляду тема належить до особливої частини земельного права. Для її опанування спершу надайте характеристику поняттю «правовий режим». Після цього переходьте до безпосередньої характеристики земель сільськогосподарського призначення, визначте їх склад і структуру.

Переходячи до характеристики безпосередньо правового режиму земель сільгосппризначення, зверніть увагу на принцип пріоритету сільськогосподарського використання земель. Після цього зверніть увагу на основні ознаки правового режиму цієї

категорії земель. Серед них можна виокремити наступні: 1) наявність земельних ділянок сільськогосподарського призначення у складі інших категорій земель, наприклад, земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони тощо, які в межах цих категорій земель використовуються для ведення підсобного сільського господарства; 2) можливість використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення на різних юридичних титулах; 3) законодавче обмеження суб'єктів права приватної власності на землі сільськогосподарського призначення (лише громадяни України та юридичні особи України); 4) можливість передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення в оренду на строк не більше 50 років та у випадку оренди таких земель для ведення особистого селянського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства – не менш як на 7 років; 5) нормування безоплатної передачі таких земель в порядку приватизації із земель державної та комунальної власності; 6) існування тривалий час мораторію на відчуження земель цієї категорії; 7) використання земель сільськогосподарського призначення зумовлює виконання власниками земель та землекористувачами специфічних обов'язків, застосування до їхньої діяльності певних обмежень, пов'язаних з виконанням комплексу заходів щодо охорони та відтворення родючості ґрунтів; 8) поетапне відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення та деякі інші.

Далі ознайомтеся з особливостями правового регулювання використання і охорони окремих видів земель сільськогосподарського призначення залежно від виду їх використання (для ведення особистого селянського господарства, для ведення фермерського господарства, для товарного сільськогосподарського виробництва, сінокосіння і випасання худоби, садівництва, ведення підсобного господарства. Тут, окрім Земельного кодексу, вивчіть положення законів України «Про особисте селянське господарство» та «Про фермерське господарство».

Досить суттєвий блок питань у межах цієї теми

присвячено охороні земель сільськогосподарського призначення. Для глибшого опанування матеріалу ознайомтеся також із положенням Закону України «Про охорону земель» та підзаконними актами, прийнятими на його виконання. При цьому зважте на те, що охорона земель включає в себе ряд заходів. Серед них можна виокремити захист сільгоспугідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого вилучення для інших потреб; забезпечення досягнення раціонального землекористування; захист земельних ділянок від селів, ерозії, заболочування, підтоплення, забруднення та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; консервацію деградованих і малопродуктивних угідь тощо. У контексті теми, що вивчається, особливу увагу зверніть на такі заходи як природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, проти-ерозійне та інші види районування (зонування) земель; економічне стимулювання охорони земель і підвищення їх родючості; консервація та рекультивація деградованих угідь.

Правовий режим земель житлової та громадської забудови; земель промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення

Запропонована тема включає в себе вивчення правового режиму декількох категорій земель за основним цільовим призначенням.

Починати вивчення теми слід із визначення поняття і складу земель житлової та громадської забудови, проаналізувавши генезу її назви. Зверніть увагу на те, що ці землі використовуються як просторово-територіальний базис, призначений для розміщення, експлуатації та обслуговування різних за характером об'єктів (житлових, громадських будівель і споруд та інших об'єктів загального користування). Причому, ЗК не акцентує уваги на пріоритетності житлового будівництва або громадської забудови під час використання цих земель. Важливого значення для характеристики правового режиму цієї категорії земель, поряд із ЗК, набувають закони України «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про основи містобудування», «Про Генеральну схему планування території

України». Одним із визначальних чинників тут слід визнати планування територій, яке здійснюється на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Основним містобудівним документом, що визначає порядок використання земель житлової та громадської забудови, є генеральний план населеного пункту. Він є основним видом містобудівної документації на місцевому рівні, призначеної для обґрунтування довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту. На його підставі визначаються межі міст, селищ та сіл як умовна замкнута лінія на поверхні землі, що відокремлює їх території від інших територій. Ним передбачаються співвідношення забудованих та незабудованих частин міських та сільських поселень. Будівництво в межах населеного пункту повинно відповідати генеральному плану, невід'ємною частиною якого є план земельно-господарського устрою населеного пункту. У складі генерального плану населеного пункту може розроблятися план зонування території цього населеного пункту. Він встановлює функціональне призначення, вимоги до забудови окремих територій (функціональних зон) населеного пункту, їх ландшафтної організації. Крім цього, у населених пунктах на підставі генерального плану розробляється і затверджується детальний план території. Він уточнює положення генерального плану населеного пункту та визначає планувальну організацію і розвиток частини території. Ряд вимог щодо використання земель житлової і громадської забудови викладено у нормативних документах у галузі будівництва та у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення. Студенту варто ознайомитись із положеннями ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій».

Переходячи до питання правового регламентування використання земельних ділянок для житлового, господарського і гаражного будівництва, зверніть увагу на те, що забудова може бути садибною і несадибною. Садибна забудова здебільшого характерна для сіл та селищ, де житлові будинки й господарські споруди зводяться на земельних ділянках приватної власності. Натомість, несадибне розташування об'єктів житлової забудови

має місце при спорудженні багатоквартирних будинків, що характерно для міст. Несадібну забудову становлять також земельні ділянки, на яких розміщені житлово-будівельні (житлові) і гаражно-будівельні кооперативи, а також індивідуальні гаражі, готелі, гуртожитки тощо. Охарактеризуйте набуття й особливості використання земель для здійснення відповідних видів забудови. Окреме місце при вивченні запропонованої теми займає правовий режим земельних ділянок під багатоквартирними будинками та прибудинкової території.

Далі переходьте до характеристики наступної категорії земель: промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення. Необхідно виокремити спільні риси для цілої категорії та охарактеризувати окремо кожен вид використання. Ведучи мову про землі промисловості, зверніть особливу увагу на правовий режим земель індустріальних парків, ознайомтеся з положеннями Закону України «Про індустріальні парки». Зверніть увагу на вимоги до земельних ділянок, на яких можуть бути розміщені індустріальні парки. Даючи характеристику правовому режиму земель транспорту, пам'ятайте, що до них належать землі, які надані підприємствам, установам та організаціям залізничного, автомобільного транспорту і дорожнього господарства, морського, річкового, авіаційного, трубопровідного транспорту та міського електротранспорту для виконання покладених на них завдань щодо експлуатації, ремонту і розвитку об'єктів транспорту. Після цього ознайомтеся з особливостями використання та охорони названих земель як відповідно до положень Земельного кодексу України, так і спеціальних нормативних актів.

До земель енергетики відносяться землі, надані в установленому законом порядку у власність та користування для розміщення, будівництва і експлуатації об'єктів з виробництва і передачі електричної та теплової енергії, об'єктів альтернативної енергетики, об'єктів технологічної інфраструктури об'єктів енергетики, в тому числі адміністративних та виробничих будівель підприємств, що здійснюють таку діяльність. Основою правового регулювання поряд із ЗК виступають закони України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів»,

«Про електроенергетику», «Про альтернативні джерела енергії», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку». Охарактеризуйте порядок надання у користування, особливості використання та охорони відповідних земель.

На завершення вивчення теми, визначте особливості правового режиму земель оборони. Корисним буде ознайомитись із положеннями Закону України «Про використання земель оборони». Зважте на те, що, на відміну від попередньо вивчених категорій земель, землі оборони можуть перебувати лише в державній власності. Військовим частинам для виконання покладених на них функцій та завдань земельні ділянки надаються у постійне користування.

Правовий режим земель природно заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення

Ця тема включає в себе декілька самостійних категорій земель. Для характеристики правового режиму земель природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) та іншого природоохоронного призначення ознайомтеся з положеннями ЗК та законів України «Про природно-заповідний фонд» та «Про екологічну мережу». До земель природно-заповідного фонду належать ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, які мають особливу цінність (природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну тощо) і яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів ПЗФ. На особливості використання земельної ділянки в межах цієї категорії безпосередньо впливає правовий статус об'єкта ПЗФ, який на ній розташований: біосферний заповідник, природний заповідник, національний природний парк, регіональний ландшафтний парк, пам'ятка природи, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, заказник, дендрологічний парк, ботанічний сад, зоологічний парк тощо. Назвіть основні особливості правого режиму земель природно-заповідного фонду, в тому числі опишіть порядок оголошення територій об'єктами ПЗФ, визначте, які з них не можуть перебувати у приватній власності. Окрему увагу при підготовці теми зверніть

на правове регулювання формування екологічної мережі та на особливості використання та охорони земельних ділянок, які включені до неї.

Далі переходьте до характеристики правового режиму земель оздоровчого призначення. До таких земель належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для лікування людей і профілактики захворювань. При вивченні цієї категорії земель ознайомтеся із правовим режимом земель курортів та інших оздоровчих територій та проаналізуйте Закон України «Про курорти». Потрібно розрізнити курорти і лікувально-оздоровчі місцевості та вміти навести критерії розмежування цих категорій. Ведучи мову про особливості правового режиму земель оздоровчого призначення, назвіть наступні: особливості, які безпосередньо впливають із цільового призначення, особливий порядок оголошення місцевостей курортами, обмеження на приватизацію санаторно-курортних закладів, вимогу до зонування територій курортів, пільговий режим оподаткування земельним податком. Також зверніть увагу на те, що землі оздоровчого призначення можуть використовуватися на праві загального та спеціального землекористування, а також на праві власності (державної, комунальної та приватної). Відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про курорти», порядок використання земельних ділянок курортів визначається генеральним планом забудови курорту та проектом організації використання території, з дотриманням вимог курортного законодавства щодо встановлення меж зон санітарної охорони. На землях оздоровчого призначення суб'єкти господарювання з метою надання послуг лікувального та реабілітаційно-профілактичного характеру можуть використовувати спеціально визначені природні території, що мають природні лікувальні ресурси та фактори.

Наступним питанням теми є поняття і склад земель рекреаційного призначення. До таких земель належать ділянки, які використовуються для організації відпочинку населення, проведення спортивних заходів і туризму. Тут проаналізуйте зміст відповідної глави ЗК і співставте його з іншими главами в контексті конкуренції норм (наявність об'єкту, переліченого у

ст. 51 ЗК, на певній земельній ділянці ще не означає належність цієї земельної ділянки до категорії земель рекреаційного призначення). Далі охарактеризуйте особливості правового режиму названої категорії земель. Зокрема, тут можна звернути увагу на наступні особливості: ті, що безпосередньо впливають із цільового призначення (на цих землях заборона діяльність, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на їх природний стан); особливий порядок вилучення земель рекреаційного призначення; правовий режим конкретної земельної ділянки рекреаційного призначення характеризується пірамідальним накладенням трьох складових (загальних вимог законодавства до всіх земель цієї категорії; спеціальних вимог законодавства для певного виду земель рекреаційного призначення; вимог, передбачених відповідним проектом землеустрою для конкретної земельної ділянки рекреаційного призначення); особливі обмеження щодо діяльності на цих землях. Також при характеристиці цієї категорії земель доцільно звернутися до відповідного розділу ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій», який присвячено ландшафтним та рекреаційним територіям.

Землі історико-культурного призначення – це завершальна в межах цієї теми категорія земель. При вивченні особливостей правового режиму ознайомтеся з положеннями відповідної глави Земельного кодексу України, а також Закону України «Про охорону культурної спадщини». Отже, до земель історико-культурного призначення належать землі, на яких знаходяться пам'ятки культурної спадщини, їх ансамблі, історико-культурні заповідні території та заповідники, охоронювані археологічні території, меморіальні музеї-садиби, музеї просто неба тощо. Статус пам'ятки об'єкт культурної спадщини отримує лише після його занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. На землях історико-культурного призначення забороняється діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню. Законодавством встановлений дозвільний порядок використання земель історико-культурного призначення. Законодавчо визначено перелік пам'яток, які не підлягають приватизації, відповідно, заборона приватизації

пам'ятки унеможливорює і передачу у приватну власність відповідних земель. Окремо виокремте таку особливість як особливий порядок віднесення земель до даної категорії, внутрішнє та зовнішнє зонування територій об'єктів культурної спадщини, правовий режим історичних ареалів населених пунктів. На завершення вивчення теми увагу зверніть і на особливості охорони об'єктів, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Правові засади забезпечення екологічної безпеки в окремих сферах діяльності суспільства

У межах вивчення цієї теми ознайомтеся з такими питаннями: поняття та ознаки екологічної безпеки; забезпечення екологічної безпеки у промисловості та в сільському господарстві за законодавством України; правове забезпечення екологічної безпеки, захисту населення і територій за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру.

На початку дайте визначення основним поняттям: екологічна безпека, екологічний ризик, джерела екологічного ризику; навести ознаки та критерії екологічної безпеки. Для цього проаналізуйте положення Конституції України, законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» та «Про об'єкти підвищеної небезпеки».

Після цього переходьте до характеристики основних засад забезпечення екологічної безпеки в промисловості за законодавством України. При цьому зважте на такі положення. Об'єкт підвищеної небезпеки – це об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру. Суб'єкт господарської діяльності ідентифікує об'єкти підвищеної небезпеки відповідно до кількості порогової маси небезпечних речовин, готує і подає до місцевих органів

виконавчої влади декларацію безпеки об'єкта підвищеної небезпеки. При цьому ознайомтеся з постановою КМУ від 11 липня 2002 р. № 956 «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки». При проектуванні, будівництві або введенні в дію нових і реконструкції існуючих підприємств та інших об'єктів, удосконаленні наявних і впровадженні нових технологічних процесів та устаткування, а також в процесі експлуатації цих об'єктів слід вживати заходів для забезпечення екологічної безпеки населення, раціонального природокористування, суворого дотримання нормативів шкідливих впливів на НПС. При цьому необхідно передбачати вловлювання, утилізацію, знешкодження шкідливих речовин і відходів або повну їх ліквідацію, виконувати інші вимоги щодо охорони НПС і здоров'я населення.

Наступним завданням при підготовці питань цієї теми є аналіз правового забезпечення екологічної безпеки в сільському господарстві. Для початку рекомендуємо визначити коло джерел екологічного ризику в цій сфері і відповідно до них аналізувати чинне законодавство. Потенційну небезпеку несуть у собі як рослинництво, так і тваринництво, адже мають справу з небезпечними речовинами: пестицидами, агрохімікатами, антибіотиками, генетично-модифікованими організмами (далі – ГМО) тощо. Відповідно, для аналізу вимог екологічної безпеки при поводженні із засобами захисту рослин вивчіть Закон України «Про пестициди і агрохімікати» та зверніть увагу на вимоги до їх державної реєстрації, зберігання, застосування, утилізації, вивчити положення щодо нормування вмісту цих речовин у кінцевій продукції. Переходячи до правового регулювання використання ГМО, ознайомтеся із положеннями Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» та підзаконними актами, прийнятими на його виконання. Зокрема, зверніть увагу на державну реєстрацію ГМО та вимоги до маркування продукції, яка виготовлена з їх використанням. Також зверніть увагу на заходи, які вживаються для забезпечення екологічної безпеки в тваринництві: проаналізуйте вимоги до розміщення тваринницьких будівель і споруд (будівельні норми, санітарні

норми і правила), до використання антибіотиків як ростостимулюючої добавки (закони України «Про ветеринарну медицину» та «Про безпечність та гігієну кормів»).

Завершальний блок питань теми присвячено забезпеченню екологічної безпеки, захисту населення і територій за надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру. В цьому контексті ознайомтеся з основними положеннями Кодексу цивільного захисту України, законів України «Про правовий режим надзвичайного стану» та «Про зону надзвичайної екологічної ситуації». Окрема місцевість в Україні оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації Президентом України за пропозицією РНБО України або за поданням Кабінету Міністрів України. Підставами для оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації можуть стати: істотне перевищення визначених законодавством гранично допустимих показників якості НПС; виникнення реальної загрози здоров'ю та життю значної кількості людей або заподіяння суттєвої матеріальної шкоди юридичним, фізичним особам чи НПС унаслідок надмірного забруднення останнього, руйнівного впливу стихійних сил природи чи інших факторів; значне збільшення рівня захворюваності населення внаслідок негативних змін у навколишньому природному середовищі тощо. Окрему увагу зверніть на підстави і наслідки визнання особи потерпілою від надзвичайної екологічної ситуації.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Балюк Г.І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): навч. посібник. Вид. 2-ге, виправлене і доповнене. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2020. 204 с.
2. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів. / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
3. Екологічне право України. Загальна частина: навч. посіб. / за ред. В.І. Курила / В.В. Курзова, А.І. Берлач, В.І. Курило та ін. К.: Алерта, 2015. 620 с.
4. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посіб. / за ред. О.М. Шуміла. 2-ге вид., змін. Харків, 2017. 384 с.
5. Екологічне право України: навч. посіб. / за ред. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитонової, А.І. Черемнової. Вид. 1-ше. Одеса: Гельветика, 2018. 408 с.
6. Екологічне право в запитаннях та відповідях: навч. посіб. / за ред. А.П. Гетьмана. Харків, 2017. 208 с.
7. Земельне право України: навчальний посібник. / за ред. Каракаша І.І. та Харитонової Т.Є. Видання друге, перероб. і допов. Одеса: Юридична література, 2017. 592 с.
8. Земельне право України: Навчальний посібник / за заг. ред. Мироненко В.П. К.: Алерта, 2018. 350 с.
9. Шуміло О. М. Земельне право України (у схемах): навч. посіб. / О.М. Шуміло; МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 288 с.
10. Систематизовані правові висновки Верховного Суду у спорах, що виникають із земельних правовідносин. Адміністративне, господарське, цивільне судочинство та практика Європейського суду з прав людини (за заг. ред. В.С. Ковальського). Київ: Юрінком Інтер, 2019. 1072 с.

Допоміжна

1. Актуальні проблеми екологічного права України: забезпечення екологічної безпеки: монографія / Балюк Г.І. та ін.; за заг. ред. Г.І. Балюк; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Чернівці: Кондратьєв А.В., 2020. 456 с.
2. Актуальні проблеми правового регулювання

аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин в Україні: колект. монографія / відп. ред.: Т.Є. Харитонова, І.І. Каракаш. Одеса: Гельветика, 2018. 722 с.

3. Анісімова Г.В. Теоретичні засади розвитку екологічного законодавства України в контексті природно-правової доктрини: монографія. Харків: Право, 2019. 672 с.

4. Балюк Г.І. Світоглядні та еколого-правові засади взаємодії людини і природи. *Екологічне право України*. 2017. № 1-2. С. 8-13. URL: <http://aup.org.ua/wp-content/uploads/%D0%95%D0%9F-%E2%84%961-2-2017.pdf>.

5. Балюк Г.І., Кохановська О.В. Екологічне право України: передумови і особливості його подальшого розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2009. № 81. С. 179-186.

6. Гетьман А.П. Розуміння верховенства права в системі екологічного законодавства України. *Право України*. 2017. № 5. С. 44-62.

7. Децентралізація влади в Україні та розвиток екологічних і природоресурсних правовідносин: монографія / Н. Р. Малишева та ін.; відп. ред. Н. Р. Малишева. Харків: Право, 2019. 304 с.

8. Євстігнєєв А. С. Екологічна безпека спеціального природокористування в Україні у контексті сталого розвитку: теоретико-правові аспекти: монографія. Київ, 2018. 494 с.

9. Задихайло Д.Д. Екологічне господарювання в сфері поводження з відходами (правовий аспект): монографія. Харків: Юрайт, 2017. 200 с.

10. Каракаш І.І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2017. 438 с.

11. Кобецька Н.Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

12. Правовий режим природно-заповідного фонду України: історія формування, юридичні аспекти та закордонний досвід: навч. посіб. / за заг. ред. О. Кравченко. Львів: Манускрипт, 2017. 92 с.

13. Правові форми екологічного контролю: навч. посіб. /

за ред. М.В. Краснової. Київ: Алерта, 2012. 760 с.

14. Проблеми права екологічної безпеки: навч. посіб. / відп. ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ, 2016. 575 с. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/149248/CD906.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

15. Туліна Е.Є. Правові засади використання рослинного світу: монографія. Харків: Право, 2017. 216 с.

16. Шоха Т.П. Правові аспекти екологічного страхування в Україні: монографія. К.: Алерта, 2019. 236 с.

17. Бурцев О.В. Правові засади вирішення межових земельних спорів: монографія / за заг. ред. М.В. Шульги. Харків: Друк. Мадрид, 2017. 196 с.

18. Бусуйок Д. Управлінські та сервісні правовідносини в земельному праві України: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2017. 352 с.

19. Вівчаренко О.А. Правова охорона земель України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2015. 36 с.

20. Земельний кодекс України. Науково-практичний коментар. Станом на 15 березня 2019 року. / за заг. ред. Гиренко І.В. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2019. 688 с.

21. Коваленко Т.О. Реалізація принципу законності у регулюванні земельних відносин в Україні: проблеми законодавчого забезпечення: монографія. Київ: Правова єдність, 2017. 672 с.

22. Лісова Т.В. Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Харків: Юрайт, 2020. 396 с.

23. Мироненко І.В. Інститут права сусідства: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2019. 341 с.

24. Мірошниченко А. Значення рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» для оцінки правових наслідків порушення процедури відчуження державних та комунальних земель. *Право України*. 2016. № 1. С. 55-62.

25. Огляд практики Верховного Суду у справах щодо користування чужою земельною ділянкою: сервітут, емфітевізис,

суперфіцій. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_zemlya.pdf

26. Ріпенко А.І. Використання земель для містобудівних потреб: теоретичні та практичні проблеми: монографія. Херсон: Гельветика, 2019. 496 с.

27. Третяк Т.О. Добросусідство в земельному праві України: монографія. К.: Алерта, 2019. 368 с.

28. Фальковський А.О., Майстренко М.О. Застосування судами України рішень Європейського суду з прав людини при розгляді земельних спорів. *Право України*. 2016. № 12. С. 124-131.

29. Федчишин Д.В. Актуальні аспекти самозахисту у здійсненні прав на землю. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 144–149. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/28.pdf

30. Харитоновна Т.Є. Здійснення прав на чужі земельні ділянки в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Юрид. літ., 2016. 422 с.

31. Чирик А.О. Спільна часткова власність на земельну ділянку: монографія; за заг. ред. проф. М. В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. 172 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws> – система Верховної Ради України щодо пошуку нормативно-правових актів.

2. <https://menr.gov.ua/> – офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України

3. <https://www.me.gov.ua> – офіційний сайт Мінекономіки України

4. <https://www.kmu.gov.ua/ua> - Урядовий портал

5. <http://eia.menr.gov.ua/> – офіційний сайт Єдиного реєстру оцінки впливу на довкілля

6. <http://www.ecoleague.net/index.php> – Офіційний веб-сайт Всеукраїнської неурядової громадської організації «Всеукраїнська екологічна ліга»

7. <http://epl.org.ua/> – Офіційний веб-сайт МБО «Екологія-Право-Людина»

8. <https://www.saveecobot.com/> – Екологічний чат-бот

9. <https://lpd.court.gov.ua/> – база правових позицій ВС.

Навчальне видання

К.А. Козмуляк

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник

Літературний редактор: **О.В. Лукул**

Комп'ютерна верстка:

Підписано до друку

Папір офсетний. Умовн. Друк. Арк..

Зам № Тираж прим.

Видавець. Чернівецький національний університет

58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002р.

Виготівник Яворський С.Н.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009р.

58000, м. Чернівці, вул. Франка 20, оф18, тел. 099 73 22 544